

Viták, Antonín Konstantín
Václeslav Hanka a Rukopis
Kralodvorský

Václav Hanka

a

RUKOPIS KRALODVORSKÝ.

K oslavě padesátileté památky

nalezeni rukopisu Kralodvorského

sepsal a vydal

Antonín Konst. Víták.

(Čistý výtěžek ve prospěch Hankova divadla.)

S 2 dřevorytinami a 1 kamenorytinou.

V PRAZE.
Tiskem Dra. F. Skrejšovského. — Nákladem spisovatele.
1867.

Václav Hanka.

Váceslav Hanka

a

RUKOPIS KRALODVORSKÝ.

K oslavě padesátileté památky

nalezení rukopisu Kralodvorského

sepsal a vydal

Antonín Konst. Víták.

(Čistý výtěžek ve prospěch Hankova divadla.)

S 2 dřevorytinami a 1 kamenorytinou.

V PRAZE.
Tiskem Dra. F. Skrejšovského. — Nákladem spisovatele.
1867.

Předmluva.

Zkušenost nás učí, že i dosti horliví vlastencové *rukopis Kralodvorský* jen dle jmena znají; a nejsou tudíž s to, převzácný ten skvost národního básnictví našeho jak náleží oceniti. Za tou příčinou odhodlal jsem se k sepsání dílečka tohoto, v němž nalezneš, rozmilý čtenáři, *životopis Hankův a podrobné vypsání objevení rukopisu Kralodvorského.* Dále *seznámíš se*, jak doufám, s rukopisem samým, kterýž jsem podal *s vysvětlivkami neznámých slov a obsahem každé básně.* Posléz připojil jsem k článkům těm popsání slavnosti odhalení „sochy Zábojevy“ v Dvoře Králové, *kteréžto duchaplná řeč Landrokova nemálo k vzdělání a uvědomění Tvému přispěje.* Článek ten pochází z péra p. *Frant. Bíbla.* K ostatním upotřebil jsem následujících spisův:

„Die Echtheit der Königinhofer Handschrift“ von Jos. et Herm. Jireček.

„Die Echtheit der Königinhofer Handschrift“ von Joh. Erasmus Wocel.

„Z Lípy Česko-Moravské na r. 1862“ Váceslav Hanka od J. E. Sojky.

„Oslava památky Váceslava Hanky v Hoříněvsi dne 7. září 1862.“

„Aesthetický rozbor rukopisu Kralodvorského.“ od Dr. F. B. Květa.

„Kralodvorský rukopis“ od Vácslava Nebeského.

Některé listiny z okresního archivu.

V Dvoře Králové na sv. Ludmilu 1867.

Antonín Konst. Viták.

Váceslav Hanka a nalezení rukopisu Kralodvorského.

O svatý genius veď mysl Tvoji,
když v písni skrytý zdroj sáh's rukou Svojí,
to písni, jichž zvukové k Albionu,
od Uralu až k divé Aetny sklonu,
a odtamtud až k severním pásům
se roznesly všem na vzdor zhoubným časům,
by svědčily, čím naši předci byli,
dokud se ve paprscích Slávy kryli!

Gustav Pfleger Moravský.

Na počátku devatenáctého věku počalo písemnictví České po téměř dvoustyletém spánku opět vzkvétati. Práce prvních křisitelův našeho národa byla nesnadná, předce však poštěstilo se jim, proklestiti si cestu k srdci jeho. Spisováno směrem rozličným, aby jen vyhovělo se potřebám času; a však mladý spisovatel, mladý básník neměl vzorů Českých, neměl spisů, neměl básníkův Českých, kteřížby školou jeho byli, a pročež plody jeho pouhým byly toliko veršováním, nesly na sobě formu i ráz literatur cizích. Smutný byl to pohled na starou literaturu naši, kdežto jiní národové skvělými úkazy starého svého básnictví národního se honosili!

Nalezení rukopisu Kralodvorského proměnilo však smutný tento stav v utěšenější, a to právě v době takové, kdy srdce národa Českého opět živějším tlukem hýbati se počalo. Mimo to pomohl nám rukopis Kralodvorský rozmnožiti vzájemnost literarní mezi kmeny sbratřenými; neboť téměř všichni kmenové Slovanští ve zbytcích starého básnictví Českého nalezli též i památku ryzí poesie Všeslovanské z doby, kdy ještě týž duch ovíval duševní nedílnost Pravoslovanskou.

Rukopis Kralodvorský, kterýž tak veliký vliv měl na probuzení citu a vědomí národního, úzce spojen jest s osobou nálezce jeho. Vlastenecká horlivost Hankova těžce to nesla, že téměř

všichni národové honosili se již památkami starého básnictví svého, a že jedině Čechové ničím podobným vykázati se nebyli s to. Za tou příčinou všechnu snahu i péči mladistvého ducha svého k starým pokladům duševní činnosti otců našich obrátil, v čemž slavným *Dobrovským* byl podporován. S neunavenou pilností prohledával všechny knihovny, pátraje v nich po zbytcích starého básnictví Českého.

Prve však, nežli o šťastném výsledku pilného patrání jeho mluviti nám bude, dlužno, abychom životopis jeho několika tahy nastínili.

Váceslav Hanka narodil se *v Hořínĕvsi* *) v kraji Kralohrade-
1791 ckém dne 10. června 1791. Až do 16. roku pásával stádo otcovské od jara až do pozdního podzimku, tak že jenom v zimě školu navštěvovati mohl. Za dlouhých večerů zimních učila ho matka písním Českým, čímž rozohnila se mysl jeho tak, že k písním naučeným verše přidělávati se jal. Tak vzbuzeny jsou v něm vlohy básnické, kteréž později mnohou krásnou píseň vytvořily. Mimo písně byly knihy nejmilejší zábavou jeho, na kteréž každý uspořený groš obracel, a vždy s sebou na pole je nosíval. Pilné čtení vzdělávalo jeho bystrého ducha Slovanského, tak že položen jím první základ k pozdějším jeho studiím Slavistickým. Otec Hankův měl výsadní hospodu; nocovalit u něho často *Drotaři a Krajinští citronáři;* od těch jakož i od *Haličských hulánů a Srbských hraničářů*, již v okolí tom leželi, učil se nejen jazyky Slovanské poznávati, ale i čtení Slovanskému pomocí modlitebních knih jejich.

Když Francouzské války zuřiti počaly, odhodlal se otec Hankův k tomu syna svého dáti na studie *do Hradce Králové*, aby nebyl vzat na vojnu. Na gymnasiu vadila však *Váceslavu* neznámost Němčiny, což ale Slovanskému směru Hankovu velmi prospěšno bylo. Učitelé dobře věděli, že jinoch ten jen pro osvobození z vojny studuje, pročež méně přísně hleděli na jeho slabost v Němčině a schopný mladík vypracovával úlohy své pomocí Češtiny, čímž ovšem značného dodělal se ve studiích svých prospěchu.

Vojna však trvala dlouho a Hanka studoval dále. Z Hradce odebral se s mnohými spolužáky svými *na studia filosofická do Prahy*, kdež že Slovanské snahy své otuží, se domníval. Kterak ale překvapen byl, zpozorovav, že v Praze skoro každý člověk v lepším kabátu aspoň na ulici za jazyk Český se stydí. Hanka však spravedlivým hněvem jsa naplněn pravil k Hradeckým soudruhům svým: „Jsme Čechové, setrvejme: spolužáků vysokých škol jest na tisíc, rozumnější se k nám připojí, mně povinnost jest, je k vlastenectví povzbuzovati.“

Studenstvo počalo České mluvnici pobádáním Hankovým pilně se učiti, taktéž nadanější do básnění dle vzoru Puchmýrova se pouštěli. Aby pak i ve třídách vyšších Češtině místa získáno bylo,

*) Hořiněves 2 míle na jih od Dvora Králové vzdálena jest.

Hankovo rodiště v Hořínĕvsi.

dávány jsou v posluchárnách universitních veřejné deklamatorní zábavy, ku kterýmž za příkladem *Isidora z Lobkovice* i tehdejší místodržitel a vyšší šlechta vždy se dostavila; což na mladou šlechtu tak velkého mělo vlivu, že Česky učiti se počala.

Hankovou největší touhou bylo, *seznámiti se s Dobrovským*, mužem to Slovanskou učeností slynoucím. Tu uveden jest Klicperou k tomuto arciotci Novočeské literatury. Zastali ho právě pracujícího na Slovance, při čemž na neúplnost slovníků Srbských si stěžoval, nemoha v nich mnohá slova nalézti. Že pak Hanka slova ta od zmíněných již Hraničářův věděl, získal si tím zvláštní přízeň Dobrovského, od něhož velkých známostí Slovanstva i Slovanštiny nakořistil a v soustavě i zásadách jeho tak se upevnil, že brzo na to četné spisy mluvnické sám skládal i vydával. *Dobrovský* byl též učitelem jazyka Srbského v semináři Dolnolužických bohoslovců na Malé Straně, kamž i Hanka chodíval a mistra svého zhusta zastával; po smrti pak Dobrovského sám učení toto převzal. Hanka byl prvním, který užíval v tisku pravopisu Dobrovského skladně odůvodněným nazvaného. Tímto pravopisem vydával Hanka své písně a „Noviny a Prvotiny Vídeňské," k jichžto redakci do Vídně povolán byl. Tam ukončil též svá studia právnická. Vrátiv se Hanka opět do Prahy, přednášel po dvě leta na universitě Pražské před četným
posluchačstvem mluvnici Dobrovského, až mu to r. 1817. zakázáno 1817
jest. Na rozloučenou vydal žákům svým Český pravopis.

Hanka dozajista netušil, když vyučování jazyku Českému zakázáno mu bylo, jakové náhrady za ztrátu tuto jemu a národu
milému již v příštích prázdninách se dostane. V září 1817. na sv. 1817
Ludmilu navštívil Váceslav Hanka známých svých *v Dvoře Králové*, jmenovitě *Jana Puše*, otce nebožky *Aloisie Fernbachové* a *Jana Sklenčku*, měšťana a právníka, jehožto prostřednictvím seznámil se *s P. Pankraciem Borčem*, *) kaplanem Kralodvorským. U oběda v rozmluvě o pohromách a svízelích válečných, jakých Dvoru Králové jmenovitě ve válkách Husitských v plné míře se dostalo, podotknul P. Borč, že ve sklepení věže kostelní mezi starými papíry a jiným haraburdím též šípy Žižkovy se zachovaly. Hned po obědě spěchal *Hanka*, jak pamětníci vypravují, do kostela, kdež právě oba kostelníci tehdejší *Jos. Vaňura* a *Jos. Trnka* s vňukem svým *Frant. Trnkou* a několika ministranty hrubý oltář strojili. Churavý Josef Trnka poslal s Hankou a přátely jeho vňuka svého *Františka* **), k němuž přidružil se minstrant *Jan Šáfr* ***), do sklepení věžního pod kruchtou. Při přebírání se v střelách Žižkových padly jim do očí staré kancionály †), a když první kancionál Hanka vzal do

*) *P. Borč*, horlivý vlastenec a rodák Kralodvorský kaplanoval ve Dvoře Králové od r. 1814—1819, na to stal se administratorem *v Lanžově;* pak co fundatista zemřel *v Kuksu.*

**) *František Trnka* narozen r. 1795 jest nyní hlásným v Dvoře Králové.

***) *Jan Šáfr* nar. 1803 žije dosud co kostelník Kralodvorský.

†) Jeden z nich rozřezán byl na spravení měchů.

ruky, spadly žluté pergamenty rukopisu *vedle nohou Šáfrových*, kterýž zdvihl je a podal *P. Borčovi* a tento opět *Václeslavu Hankovi*, jenž v prvním okamžení sám ani nevěděl, jaký poklad v rukou drží; podlé písma a formatu měl za to, že to jest zlomek nějakých Latinských modliteb, až teprv ze tmavého sklepení do kostela vstoupiv, čísti začal a viděl, že česky jest to psáno. A pak teprv po delším a horlivém probírání se ve starém tom písmě poznal, jaký drahocenný klenot štěstí do rukou mu dalo. Na to četl první zlomek (báseň o vyhnání Polanů z Prahy) přítomným, kteří s radostným naslouchali zápalem.

Druhého pak dne sepisován na radnici *protokol o nalezení rukopisu Kralodvorského, kterýž Václeslavu Hankovi darován jest a vyhotovena jemu darovací listina.*

Bohužel bylo několik těch pergamentových lístečkův jen malinkým zlomkem velkého druhdy kodexu. Hanka ovšem všemožně se pídil po ostatku drahocenného zlomku toho. Jmenovitě dotazoval se u ctihodného starce *Puše*, bratra to někdejšího děkana Kralodvorského. Avšak marné namáhání. Starý Puš jen tolik si pamatoval, že asi v prostředku druhé polovice minulého století podobnou knížku u kostelníka viděl, domníval se ale, že u něho, když v Šindelářské ulici požár vznikl, shořela, aneb snad i jinak zmařena jest; nebo kostelník ten, jsa zámečníkem, často chodíval do sklepení pro staré železo, s kterýmž i staré papíry a pergamenty domů přinášel.

V těch letech vypracoval *Hanka s Purkyněm* návrh k založení „Národního musea Českého,“ načež po úradě *s Jos. Jungmannem, J. S. Preslem, hrabětem Berchtoldem a prof. Janderou* patřičná žádost zadána jest. Toutéž myšlenkou zanášel se také vysoce učený hrabě *Kašpar ze Šternberka*, kterýž jsa podporován tehdejším zeměsprávcem *Antonínem hrabětem z Kolovrat* České museum*) spěšně ve skutek uvedl *Hanka* byv přísežným translatorem v Čechách,
1820 stal se r. 1820. knihovníkem a archivářem Českého musea, kteréžto ústavu rukopis Kralodvorský věnoval. Kdyby však ústav ten jednou přestati měl, připadne *hraběcí rodině Šternbergské*, jejížto praděd jeden, hrdinský vítěz nad Tatary, v rukopise tom oslaven jest.

Hankovi nabídnuta jest Ruskou vládou profesura Slovanských řečí a literatury na universitě Petrohradské, začež dostati se mu mělo 4000 rublů ročního platu, důstojenství dvorního rady a dědičné šlechtictví. Než Hanka miloval vřele drahou svou vlasť, věděl, že ve vlasti zapotřebí ho jest; a pročež zamítnuv veškerá důstojenství sloužil raději za 600 zl. co knihovník musea vlasti své, nežli Rusku za 4000 rublů.

---

*) V povstávajícím ústavě tomto pořádal Hanka první scházející se příspěvky ve všech odvětvích kromě rudnictví, kteréž prof. Zippovi svěřeno bylo. Strážcem starožitností a mincí zůstal až do své smrti.

R. 1848. zúčastnil se *Hanka* ve všech vlasteneckých podnik- 1848
nutích jako ve „výboru národním," „sjezdu Slovanském" a byl mezi prvními zakladately „Slovanské Lípy Pražské," jejížto předsedou se
stav, horlivě až do rozpuštění jejího v květnu 1849. ji řídil a vedl. 1849
Toho času byl zvolen za poslance na *sněm Český*, kterýž ale nebyl svolán, *od volebního okresu Kralodvorského*, pak *na Vídeňský*, volbu tu však nepřijal, aby nemusel opustiti hojné práce musejní. Od r. 1848. přednášel co docent na universitě Pražské Slovanské jazyky, do kterýchžto přednášek nejednou některého vzácného Rusa uvedl, aby posluchačům něco četl.

Co spisovatel byl zvěčnělý výtečník velmi plodný, bibliografie naše honosí se značným počtem spisů z pera jeho. Psával také v jiných jazycích Slovanských, ano kázala-li toho potřeba, užil i jazyka Německého. *Hanka opraviti chtěl pravopis vynecháním a zmodifikováním háčkův změkčovacích, jež „muší trusy" nazýval, avšak nové známky Hankovy nebyly přijaty.*

První vydání rukopisu vyšlo r. 1819. s Německým překladem 1819
od Václava Svobody, profesora na gymnasiu Jindřicho-hradeckém a spolužáka Hankova. Avšak uplynulo celé desítiletí než přišlo k druhému vydání takového národního pokladu, jehož velikou cenu *sám Goethe* uznal a kterýž přeložen byl již do jiných jazyků, též i zlomkovitě *od Johna Bowringa do Angličiny.* Později zaslány jsou Hankovi rozličné překlady rukopisu Kralodvorského. Tak Šiškov a Mikuláš Berg přeložili rukopis na jazyk *Velkoruský*, Střežněvský a Halka *na Maloruský*, Lucian Siemieński *na Polský*, Smoler a Jordán *na Lužicko-srbský;* Ternský, Stanka Vraza a Hynek Berlič překládali rukopis *do Horvátštiny*, Hadžič a Slavka Zlatojevič *do Srbštiny*, *do Slovinského a Bulharského jazyka* dva nejmenovaní, John Bowring a Vratislav *do Anglického*, P. L. Möller *do Dánského*, Ida z Düringsfeldu *do Vlamského*, prof. Francesconi *do Vlaského*, Egard Quineta, Fichhoff a Ida z Düringsfeldu *do Francouzského*, V. A. Svoboda, Josef Math. hrabě Thun, Sigfried Kapper, Moric Hartmann a Jos. Wenzig *do Německého. Polyglotta Kralodvorského rukopisu vzrostla na 20 jazyků.*

Mladší spisovatelé Čeští věnovali oslavenci našemu rukopisné album pamětní, jež mu *Jos. Barák* a *Jos. Kolář* k oslavení čtyřy-
citileté památky nalezení rukopisu Kralodvorského r. 1857. jmenem 1857
soudruhů svých podali. Taktéž dívky Pražské podaly jemu k této oslavě věnec vavřínový, kterýž *Hanka*, řka: „Těm náleží" — na rukopis Kralodvorský položil.

Brzo však na to shlukla se bouře nad hlavou Hankovou a rukopisem Kralodvorským. Tak jako ondy jezovita Francouzský, *Jean Harduin* dokazoval, že veškerá díla staré literatury vyjma kněh Ciceronových, Pliniových a Horácových jsou podvrženy a falsifikátem několika učených šejdířů třináctého věku; a tak jako *prof. Michael Kačenovský* jal se vyučovati na universitě Moskevské, že veskerá Ruská literatura z doby Předmongolské jest stvůrou ně-

kolika kněží a mnichů: tak i méně učení pánové *Kuhovci*, *Büdingerové a Fejfalíkové* pokoušeli se o to, rukopis Kralodvorský za bídný falsifikát vyhlásiti; což se jim však nepovedlo.

Kuh, Büdinger a Fejfalík tak dlouho a tak nestoudnou vrhali hanu na rukopis Kralodvorský a Váceslava Hanku, že tento cítil se nucena k obhájení své cti *Davida Kuha*, redaktora známého
1858 „Tagesbota“ r. 1858. zažalovati. *Před soudem stvrdil Hanka přísahou, že rukopis ve Dvoře Králové nalezl.* Mimo to vyšetřovací soudce Pražský, c. k. zemský rada *Ryšlánek* poslal pod č. 20442., dne 25. listopadu 1858. následující udání Hankovo c. k. okresnímu soudu ve Dvoře Králové k vyšetření:

„I. Žijí dosud svědkové, kteří byli přítomni, když rukopis nalezen byl a sice:

1. Kralodvorský hlasný *Frant. Trnka*, kterýž dosvědčiti může, že místo svého churavého děda *Jos. Trnky*, jenž tehdáž ve Dvoře Králové kostelníkem byl, r. 1817. Hanku do sklepení vedl, kdež rukopis se našel. Též udává Hanka, že jej Trnka poznal co téhož při odhalení sochy Zábojevy.

2. Též byl svědkem nalezení rukopisu nynější kostelník Kralodvorský *Jan Šáfr*, tehda chlapec čtrnáctiletý.

3. *Alois Bürgl*, jenž téhož času magistrátním radou ve Dvoře Králové byl, může přísežně dosvědčiti, že *P. Puš*, kterýž od r. 1807—1836 ve Dvoře Králové byl děkanem, spolunálezci *P. Pankrácovi Borčovi* měl za zlé, že rukopis z rukou dal, neboť chtěl jej pro děkanský archiv zachovati.

II. Hanka udal, že mu rukopis Kralodvorský magistratní radou darován byl a darovací listina jemu vzdělána jest, o čemž poznámka v archivu města Dvora Králové nalezati se musí, a že Jos. Pelikán (od r. 1841—1847. magistrátní rada v Dvoře Králové) jakýsi protokol o nalezení rukopisu Kralodvorského sepisoval, kterýž též v aktách magistratních posud vězeti musí.

III. Hanka udal, že v památní knize archivu děkanského č. 3. na stránce 129. poznámka o nalezení rukopisu Kralodvorském se nalezá.“

C. k. okresní úřad měl nejen tato udání náležitě vyšetřiti, ale i muže hodnověrné, kteříž by o rukopisu Kralodvorském něco věděli, vyslechnouti a pod přísahu vzíti. Taktéž měl okresní úřad darovací listinu jakož i protokol sepsaný o nalezení rukopisu a jiné listiny k nalezení rukopisu se vztahující opatřiti a též opis z děkanského archivu zemskému soudu do Prahy poslati.

Vyšetřovací soudce Kralodvorský c. k. příruči *Říha* podal zemskému soudu Pražskému pod č. 29. a 37. seznání nejen osob již uvedených ale i *Leopolda Petery*, registratora a *Frant. Krafky*, kalkanta mimo tištěný list pergamentový, výtah z děkanského archivu a negativní zprávu starostenského úřadu s připojením sděleného výslechu *Jos. Pelikána* a s poznamenáním, že nebylo lze vzdor naznačení Pelikánových ničeho nalézti, což by k rukopisu Kralodvorskému se vztahovalo. Jedině z podacího protokolu a radního

protokolu od r. 1818. viděti jest, že 29. srpna 1818. u magistratu Kralodvorského *Hanka* zadal, aby rukopis darován mu byl. 1818

Listiny ty nepochybně zničeny jsou jakýmsi *Kosmou z Prahy* schválně do Dvora Králové povolaným k srovnání registratury a archivu městského. O muži tom vypravuje se, že většinu registratury a archivu co starý nepotřebný papír odprodal. Lonského roku ve válce s Prušáky, jimž zalíbilo se, Kralodvorskou registraturu oknem na hnůj co stelivo vházeti, ztratil se mimo jiné listiny k rukopisu se vztahující *i protokol podací a radní z r. 1818.*; tak že jiné listiny pro památku nezachováno, leda té, kterouž jsme v řádcích těchto u výtahu podali.

Rukopis Kralodvorský byl však již na začátku tohoto století ve sklepení věže Kralodvorské, jak Votický listovní *Štovíček*, ve Dvoře Králové dne 20. června 1790. narozený, notářem stvrzené svědectví o tom dne 7. října 1860. vydal. Týž praví, že již r. 1803. 1803
a 1804. v onom sklepení rukopis viděl, jehož obsah z počátku za 1804
Latinský měl, při lepším však nahlédnutí seznal, že Český jest. Když pak v září 1859. národní museum navštívil a rukopis Kralodvorský 1859
tam viděl, poznal v něm ihned onen rukopis, jenž mu ze vzpomenutých let „dobře znám byl," s tím jediným rozdílem, že v něm tu a onde méně znalé písmeny černým inkoustem obnoveny jsou, a že jest svázán.

Mimo svědectví tato dokázali pravost rukopisu Kralodvorského *vědecky a kriticky* dílem ve „Světozoru" dílem ve zvláštních brožurkách a knihách *Frant. Palacký, V. Tomek, Vácslav Nebeský, Martin Hattala, Erazim Vocel, Josef a Hermenegild Jireček* a j. v. Z těchto zvláštního povšimnutí zasluhuje Německý spis Jirečkův „Die Echtheit der Köuiginhofer Handschrift" v Praze roku 1862. vydaný.

Souhlasící rozsudky Pražského zemského a Českého vrchního soudu od 27. srpna a 15. října 1859. ze soudu Hankova proti Da- 1859
vidu Kuhovi úplně za právo uznaly, *že rukopis Kralodvorský Váceslavem Hankou nalezen* jest. Výsledek revise nejvyššího soudu ze dne 12. dubna 1860. nepopírá sice zjištěnou již věc, avšak obmezuje 1860
se na výrok, nímž obvinění, jako by Hanka rukopis Kralodvorský, památku tak znamenité ceny literarní byl složil, v sobě nic na cti snižujícího neobsahuje.

Úřední toto seznání bylo však posledním hřebíkem do rakve starce 70. letého, prací dlouhou již unaveného. Nemužným a nešetrným osočováním utrápený *Hanka* ulehl dne 1. ledna 1861. a dne 12. ledna k šesté hodině večerní tiše skonal. Poslední slova, která pronesl, byla *v Ruštině.* Všeobecný byl smutek národu našeho pro Hanku. Dne 15. ledna odbýván pohřeb s takovou slávou, jakáž v Praze posud nevídána byla. *Za rakví nesl mladý hrabě Kounic rukopis Kralodvorský na polštáři věncem bobkovým korunovaný.* As 20000 lidí doprovázelo tělesné pozůstatky zvěčnělého výtečníka

na posvátný Vyšehrad, kdež odpočívati výslovně si přál. Smutečné slavnosti konány jsou za něj nejen po veškerých vlastech Slovanských, ale i všude v cizině, od Slovanů tam přebývajících.

1862 *Dne 7. září 1862. slaveno jest v Hoříněvsi odhalení kovové podobizny a pamětní tabule na rodném domu Václava Hanky;* ku kteréžto slavnosti vydána jest brožurka „Oslava památky Václava Hanky v Hořínĕvsi." Čistý výnos určen nadací Hankově. V brožurce té nalezáme mimo podobiznu V. Hanky děkanský chrám Kralodvorský, rodný dům Hankův, slavnostní pořádek a 5 příležitostních básní, Hankův životopis a slavnostní řeč Karla Sladkovského.

1867 *Ku poctě Hankově zakoupena r. 1867. v Dvoře Králové velkolepá zahrada, uprostřed níž na sněhobílém pískovci vyčnívá Wagnerem, rodákem to Kralodvorským zdařile vyvedené bronzové poprsí jeho s nápisem „Václavu Hankovi Dvůr Králové r 1867."* Též v zahradě té Hankovo divadlo a beseda měšťanská zřízeny budou.

Hanka byl muž z lidu a zůstal jím až do své smrti. Chodíval v dlouhém kabátě, v modrých spodkách, s bílým kloboukem na hlavě a s obnaženým krkem. Byl postavy tiché, poněkud nahnuté s usmívajícími se ústy; v každém ohledu byl bezpříkladně úslužný. Ve společnosti byl rád vesel; žertoval a bavil se nenuceně, srdečně a prostě. V posledním čase ale, když nájezdy činěny jsou na pravost rukopisu Kralodvorského v Pražském „Tagesbotu" byl neobyčejně ba až nápadně dráždivý, tak že každá i sebe nevinnější narážka na věci toho druhu přivedla ho do prudkosti skoro vášnivé.

Působení Hankovo k Slovanské vzájemnosti nemůže nikdy dosti oceněno býti. Bylť stále ve spojení s bratřenými Srby i Rusy. Až do posledního okamžiku vyučoval na universitě Pražské Slovanským jazykům, říkávaje: „Jest to jediné, co mne ještě drží; vím, že aspoň dva posluchače ročně získam věci Slovanské, a to mne blaží." Heslem jeho bylo: „Národy nehasnou, dokud jazyk žije!"

Co básník jest Hanka zcela prostonárodní, tak že písně jeho u nás úplně zdomácněly; pravdivými, živými zvuky ozývají se v nich mladá léta Hankova.

Činnost Hankova byla ode všech uznána a došla z mnohých stran veřejného vyznamenání.

Učenec náš byl komendor Ruského řádu *sv. Anny* druhé a rytíř řádu *sv. Vladimíra* třetí třídy, majetník Rakouských, Ruských a jiných *zlatých medailií* pro vědu a umění, řádný oud *královské České společnosti nauk*, čestný oud cís. Ruských universit *Vileňské a Charkovské*, cís. Ruské společnosti pro dějepis a starožitnosti *v Moskvě*, dějepisné Korytanské jednoty *v Celovci*, družstva pro dějepis i starožitnosti Jihoslovanské *v Záhřebě*, dopisující oud cís. Ruské akademie věd, pak Ruské zeměpisné společnosti *v Petrohradě*, tovaryšstva přátel nauk *ve Varšavě*, učené společnosti university *Kra-*

kovské, společnosti *Šlesvicko-Holštýnsko-Lauenburské*, společnosti *pro Pomořanský dějepis a starožitnosti*, *Slezské* společnosti pro vlastenskou osvětu, král. *Dánské* společnosti pro zpytování severních starožitností *v Kodani*, *Zhořelecké* společnosti věd, *Zveřínské* jednoty pro dějezpyt a starožitnosti *Meklenburské*, společnosti přátel dějepisu a starožitností *v Odese* a cís. Rakouské akademie věd *ve Vídni*, *Římské* akademie dei Quiriti, radda Ruské carské university *v Petrohradě* a j. v. Nad to poctěn byl od carské Ruské akademie *Petrohradské* velikými medaillemi, jako *stříbrnou* „za chvalné přičinění v literatuře“ *i zlatou* „za přinešení užitku Ruské literatuře“, od J. M. nynějšího Rakouského císaře Františka Josefa *zlatou* „Literis et artibus“ i od císaře Ferdinanda I. Rakouského, cara Alexandra, cara Mikuláše I., od velkokněžen Ruských Heleny a Olgy *skvostnými prsteny s brillanty*, od jiných knížecích osob *zlatými tabatěrkami*, *hodinkami a dary*. Ke cti Václava Hanky byla též *dvojí mince* ražena. Na jedné z nich, rytcem J. Lerchem z Lerchenau vyvedené, ukazuje vrchní strana poprsí a nápis: „Václav Hanka, ř. s. Wl. Rytíř. národ. mus. knih., dole MDCCCXXXIV.“ Spodní strana ve věnci Vladimírským řádem ozdobena; na palmové a vavřínové ratolesti leží kniha ozářená hvězdou, nad ní se vznáší kolem heslo Vladimírského řádu: Česť, sláva, pol'za“ a dole: „z vděčnosti“ a podpis: J. Lerch z L. A. R.

Hlavní spisy Václeslava Hanky jsou:

Vypsání Rusie a jejího vojska. V Praze 1815.

Písně. Ponejprv beze jmena 1815. Několik vydání. V pátém vydání jsou s Ruským překladem a tři Ruské s překladem Českým.

Prostonárodní Srbská musa, do Čech převedená. V Praze 1817.

Pravopis český podle základu grammatiky J. Dobrovského. Ponejprv v Praze 1817, pak v kolikterém vzdělání došel mnohých vydání.

Starobylá skladanie. Díl první v Praze 1817. Díl druhý 1818. Třetí 1819. Čtvrtý 1820. Díl pátý a šestý.

Krátká historie slovanských národů starých časů, dle F. Rühsa. V Praze 1818, u Bohumila Haase.

Rukopis Kralodvorský. První vydání r. 1819.

Gesnerovy idyly. V Praze 1819.

Igor Svatoslavič. Hrdinský zpěv o tažení proti Polovcům. Věrně v původním jazyku, s připojením Českého a Německého přeložení. V Praze 1821.

Mluvnice čili soustava Českého jazyka podle Dobrovského. V Praze 1822. Druhé skrácené vydání 1831. Třetí vydání 1849. v Praze u Vácslava Hessa.

Dějiny České v obrazích. Text od Hanky. V Praze 1822. u Vidtmanna. Nové vydání Hankova textu tutéž u Václava Hessa 1850. pod titulem „Obrazy dějin Českých."

České předpisy. Dva svazky v Praze u Haasů 1822.

Dcerka, aneb: Poznánie cesty pravé k spasení. (Ze spisů Jana Husa.) V Praze 1826.

Stará pověsť o Stojmírovi a o Griseldě. V Praze 1827.

Žalmové aneb zpěvové svatého Davida. V Praze 1827.

Sbírka slovníků Latinsko-Českých s obsahem neznámých slov v abecedním pořádku Českolatinském. (Vetustissima vocabularia latinobohemica). V Praze 1833.

Modlitby při službách Božích. V Praze 1833.

Dobrovského „Entwurf zu einem allgemeinen Etymologikon der Slavischen Sprachen. Zweite vermehrte und verbesserte Auflage. Von W. Hanka. V Praze 1833.

Dobrovského: Slavin. Botschaft aus Böhmen an alle slavischen Völker. Zweite verbesserte und mit dem Abdruck des böhmischen Cato bereicherte Ausgabe. Von W. Hanka V Praze 1833.

Dobrovského: Glagolitica, oder über die glagolitische Literatur, neu herausgegeben von W. Hanka. V Praze 1834.

Krakoviaky, aneb: Písně národní Polské, s připojeným původním textem. V Praze 1834, druhé vydání 1835, třetí 1851.

Mluvnice Polského jazyka podle Dobrovského soustavy. V Praze 1839. Druhé vydání roku 1850. u Calve.

Münzen und Medaillen Albrecht's Herzogs von Friedland nebst einem Anhange von Waldstein'schen Familienmedaillen.

Knihy devatery o práviech a súdiech i o deskách země České. V Praze 1841, nákladem Matice.

Correspondenz zwischen Kaiser Rudolf II., dem ungarischen Könige Mathias, den Erzherzogen Leopold und Albrecht in Betreff des passauischen Kriegsvolks. V Praze 1845. (Ze spisů královské učené společnosti).

Počátky posvátného jazyka Slovanského. V Praze 1846. Týž spis vydal též Rusky. Druhé vydání roku 1859.

Sázavo-Emauzské evangelium, Sazavo-Emautinum evangelium nunc Remense. V Praze 1846.

Historia o císaři Karlovi tohoto jmena Čtvrtém od M. Prokopa Lupáče z Hlavačova. Též posloupný pořádek vůdců, knížat a králův slavného království Českého. V Praze 1848. u Kronbergera.

Počátky Ruského jazyka s cvičením i slovníkem. V Praze 1850 Druhé rozmnožené vydání roku 1857

Dalemilova Kronika Česká, v nejdávnější čtení navrácená, s různoslovím i přídavky desíti rukopisů opatřena. Tisk započat v Lipsku a dokonán roku 1851 v Praze. Dvoje vydání.

Bibliografie prvotisků Českých od 1468. až do 1526. léta. V Praze 1853. U Kateřiny Jeřábkové.

Dvé spisů Hankových dotisklo se teprva po smrti jeho. totiž výborné „*Popsání a vyobražení Českých mincí* a tak zvané *Evangelium Nikodemovo.*

Sláva nesmrtelné památce Hankově!

Rukopis Kralodvorský.

1290—1310 Rukopis Kralodvorský jest sbírka starých básní Českých, kteréž asi mezi r. 1290—1310, jak znalcové starého písemnictví Českého se domnívají, přepisovány jsou, skládány pak mnohem ještě dříve. Litovati jen jest, že zachována nám malá jen část rukopisu Kralodvorského. Mámeť z celé druhdy silné sbírky jen dvanáct celých listů a dva úzké proužky, na nichž však jen několik smyslu nedávajících slabik se nalezá. Celý rukopis obsahoval 3 knihy, z nichžto toliko kus třetí zachován jest. *Dobrovský* vypočítal, že jen v třetí knize 50 básní na zmar přišlo. *Vácsl. A. Svoboda* pustiv se do dalšího počítání, má za to, že kdyby každá kapitola jen dvě básně byla obsahovala, v celku přes 168 básní zničeno jest. Z třetí knihy zachován z 25. kapitoly jen zlomek jedné básně, 26. kap. celá (2 básně), 27. kap. též celá (3 básně), 28. kap. ne celá (8 písní a z deváté 2 slova).

Format rukopisu jest tak nazvaná dvanácterka čili malá osmerka, právě tak velký jak snímek přiložený 4″ 6‴ vysoký, 3″ široký; výška popsaného sloupce obnáší 3″ 6‴ a šířka 2″ 1‴. Pergamen jest prostřední dobroty, stářím však poněkud zašpiněný. Písmo velmi drobné a těsné, zakulacené a snadno čitelné, psáno rukou, jak se říká, vypsanou. Působením vzduchu a snad i vlhkostí původní barva písma se ztratila, jest nyní rezavě přižloutlá. Začáteční písmena větších básní jsou ozdobně psána; na zlaté půdě totiž v malém čtverhranu, z něhož jednoduché svinutiny na horu a dolů vybíhají. Barva písmen začátečních jest zelená jen v „Beneši“, na listě I str. 2. karmínová. Sloupce písma jsou čarami jako ve čtverhranu zavřeny, konce řádků však často přes čáru vybíhají; řádky běží mezi čarami vodorovnými. Rukopis psán jest jako prostomluva beze všeho naznačení veršů; ano celá báseň běží nepřetrženě od začátku až k jejímu konci bez znamínek rozdělovacích.

Jakkoliv zcela neznámí jsou nám pisatelové básní rukopisu Kralodvorského, uvádíme tuto předce domněnky mužů učených a

Poletoua holub ſedrzieua nadrzieuo zaloſt
iuo wrka horzie pie˜ ieſu aiu ieſe ſtri m
tobie cazleta uach ſholubicu drahu ſmilu
p ſmilitku ach a zlobni zbihou chuati holubicu
iotneſe v hrad ach a vhrad twrdi aiobchazei u
noſe kol twrda hrada zaloſtiuo wzdicha polue i
drahei milei ot hrada na ſkalu na ſkale ſi ſiede
zaloſtiuo ſedie ſuiemi ieſe˜ mlcie i pletie holub
zaloſtiuo wrka poduize i unoſe hlauu kniemu
uece ti holubcie mutni toble mutno ſamu to
bieli krahnice uchuati tuu druziu ti zbihoni
tamo nato twrdie hradie ti uchuati moiu d˜hu
pdrahuczku aotneſe ach vhrad v hrad v twdi
holubcie tibiſi bil naleſ krahnie kdibi tobie
bilo ſrdce udatno tibiſi bil uidrziel krahuicu
ſuu drahu kdibi tobie bila draua oſtra drapi
tibiſibil zabil krahuiec zlobiui kdibi bili biltm
rdi maſozrani noſec nizhoru mutni i uno
ſe zeni na zbihon tobie ſrdce pudatno ptiw
hu tobie ptim ie˘ branie ſilna oſtra tobie ie˘
w hlauu ciezek zelezni mlat rucie i unoſe
dolow wdole temni leſe˜ iwze naſie ſuoiu bu˜
i naramie mlat ſuoi ſpieie leſe temnim ku
hradu ku twrdu bie u hrada twrda nocu we
zdie temno tlucie ſilnu pieſtiu ktoto ſhra
da ſloua iaſe louec bludni otuorzie ſie wta
tlukot ſilnu pieſtiu otworzie wtere kdie v
ladika zbihon zaneliku ſieniu tamo zbihon
uilni tamo plaka dieua aiotuorzi lowcu ne
otuorzi zbihon i rozrazi mlate dzui ſilni io
noſe i rozrazi mlate zbihonieui hlauu h˜
dem wezdie bieha i wſie whradie pobi uſuei
kraſnei dieui douſuieta leze pde rane ſlun

slovútných, zejmena *Hanky a Palackého*, kteříž mají za to, že básníkem tím, písařem i sběratelem básní mohl býti onoho času na slovo vzatý *Záviše z Rosenberka* *), o němž Hájek a Balbín svědčí, že mnoho rozličných písní složil, neboť byl muž dosti učený a výborný zpěvák.

Básně rukopisu Kralodvorského jsou plod básnictví *národního*, a sice některé pocházejí od básníka vzdělaného, některé opět z lidu vyšly, a jsou tudíž *prostonárodní*; avšak mínění mnohých se různí, kdežto jedni domnívají se, že všechny básně rukopisu jsou veskrz prostonárodními, tvrdí opět druzí, *že i drobnější básně vzdělaných původců mají a teprva později do tříd nižších se dostaly a prostonárodními se staly.*

Všecky ale vesměs svědčí o síle, ušlechtilosti a původním jádře duševního života starých Čechů, kterýž budiž vodítkem naším, abychom bezcestí zanechavše, opět duševně okřáli, a živlu cizího, jenž životu našemu dal svah nepřirozený, se sprostili. A pročež pilně čtěme rukopis Kralodvorský, tuto *světskou biblí* národního básnictví, abychom stali se schopnými, veliký úkol doby naší pochopiti. Budeme-li vážiti z něho vzělání a ušlechtění, vyšineme se opět na stupeń slávy slavných předkův našich.

Básně rukopisu Kralodvorského trojího jsou druhu; a sice máme v něm *básně epické čili vypravovací, básně lyricko-epické a básně lyrické.*

Báseň epická jest vystavení jednoho neb více činův dokonaných, v celek spojených, ke vzbuzení citu krásy. Každý národ na světě chová památku dějů svých ve zpěvích, složených od pěvců domácích; podobně dělo se i v národu Českém, a tím spůsobem povstaly vyprávěcí zpěvy čili básně historické rukopisu Kralodvorského, jichžto zachováno 6, totiž: *Oldřich a Boleslav, Beneś Hermanóv, Jaroslav, Čestmír i Vlaslav, Ludiše i Lubor, Záboj, Slavoj i Ludiek.*

Lyrická báseň vzala své jmeno od lyry, nástroje hudebního, při kterém u Řekův zpívána bývala. Lyrická báseň jest k jednomu hlavnímu dojmu úmyslně spojený celek, v kterémž vidina krásy jakožto něco vnitřního, jakožto pocit se představuje. Máme však v rukopisu dvé básní lyrických, kteréž na živlu epickém zosnovány jsou. Jelikož však pěvcům těchto básní událost měla cenu jen vedlejší, anto se jim jednalo výhradně o to, aby na základě události citům svým brzo radostným, brzo truchlivým ulevili, *spadají básně ty v obor básní lyricko-epických. Jsouť to Zbyhoń a Jelen.*

---

*) *Záviše* byl za dob krále Václava II. nejvyšším správcem země České. Po manželce své Kunhutě byl v držení mnohých statků královských, které jí co vdově k výživě byly vykázány. Statky tyto měl nyní vrátiti; což ale učiniti se zpečoval. Za to vsazen jest do bílé věže, kdež půl druhého léta byl vězněm. Aby čas ve vězení sobě ukrátil, mnoho pěkných písní prý složil. Když ale proti králi veškeren rod Vítkovcův se vzbouřil, byl Záviše, co hlava té rodiny, při obléhání „Hluboké" na lešení schválně vystaveném prknem sťat.

Ostatní jsou *čistě lyrické*, a sice: *Kytice*, *Jahody*, *Róže*, *Zezhulice*, *Opuščená*, *Skřivánek*.

Obyčejně přidává se k rukopisu Kralodvorskému, jelikož skoro stejného s ním jest stáří, *rukopis Zelenohorský*, kteryž na Zelené Hoře *) tamní důchodní *Jos. Kovář* byl našel, a tehdejšímu purkrabí, *F. A. hraběti z Kolovrat-Libšteinskému* poslal, jenž později Českému museu jej odevzdal. Rukopis ten obsahuje však jen dvé básní, a sice: *Sněm a Libušin súd.*

---

*) *Zelená Hora* vznáší se nad „Klášterem," vesnicí to blíž Nepomuk ležící. Stojí na ní starobylá mešní kapla sv. Markéty. Ve vsi klášteře zbudován konvent Cisterciansky mezi r. 1146—1153 založený, kterýž proti vůli Žižkově r. 1420. zbořen jest.

Oldřich i Boleslav. *)

— — — — — —. sě v črn les
tamo, kam sě vládyky sněchu, [1].
sedm sich vládyk s udatnými sbory.
Výhoň Dub tamo s niem [2] snahú chváta
se všú chasú svojú temnem nočniem.
Sie [3] chasa mu běše [4] na sto chlapóv,
všech sto jměše [5] v nožnách břetné [6] meče,
k mečem všech sto jměše mocná paže,
k Výhoňu v utrobách statnú vieru.
Dostúpichu [7] mýta středem lesa,
podachu si kolem pravě rucě,
tichými slovesy hovořichu.
Noc sě převališe přes pólnoci,
pokročiše k jutru šedošeru;
ajta vece Výhoň kněžu Oldře:
„Hoj poslyš, ty veleslavný knieže:
bóh ti bujarosť da u vše údy,
bóh ti da věhlasy v bujnú hlavu;
ty ny vedi [8] proti zlým Polanóm!
Po tvém slově pójdem v pravo v levo,

---

*) *Pěvec slaví v básni této porážku Boleslava Chrabrého a vypuzení Poláků z Prahy r. 1004.* — Výhoň chvátá s knížetem Oldřichem a s řádně osbrojenými chlapy do černého lesa, kde se již vladykové se sbory svými sešli. Rokováno tu o vypuzení Poláků z Prahy, kteréžto rokování až do svítání se protáhlo. Na to odevzdává Výhoň vůdcovství knížeti Oldřichovi, kterýž přijav je, ihned se sbory svými ku hradu Pražskému táhne, kde Poláci v tuhém ještě pohříženi jsou spánku. Zástupové Oldřichem vedeni dorážejí na Petřín, s něhož malebná vyhlídka na Prahu se rozevírá. Po malém oddechnutí ubírají se odtud na Hradčany, kdež skrývají se, ve své pláště se zahalujíce. Na to jde pastucha z hradu a na mostě troubí. Oldřich příležitosti této použiv, vráží bubnováním a troubením na most, kdež krutý strhne se boj. Polané dávají se na útěk. Čechové za rozhodné vítězství Bohu díky vzdávajíce radují se z dosednutí Jaromíra na stolec knížecí.

buď v před, buď v zad, u vše pótky luté;
vzhóru, vzmužte chrabrosť bujných srdec.“
Ajta kněz vzě [9] prapor v mocnú ruku.
„Za mnú, za mnú chrabro na Polany,
na Polany vrahy našich zemí!“ —
Hrnuše sě za niem osm vládyk,
s vládykami třie sta pól sta vojnóv,
vojnóv přeudatných tamo, kdě bě [10]
mnostvie Polan rozvaleno ve sně,
na vrše, kdě stáchu, po kraj lesa.
Aj vša Praha mlčie v jutřniem spaní,
Vltava sě kúřie v ranniej páře,
za Prahú sě promodrujú vrši,
za vrchy vschod šedý projasňuje.
„S hóry dolóv!“ Ticho, vše tichúnko!
V tichej Praze chytro pokrychu sě,
oružie [11] vše krzny [12] zahalichu.
Ide pastucha po šerém jutře,
hlása bránu otvořiti vzhóru.
Slyše stráže volánie pastušino,
otvoři mu bránu přes Vltavu.
Vznide pastýř na most, hlasno trúbi;
vskočí kněz na most, sedm vládyk za niem;
prokní [13] cvála se všiem se svým ludem.
Udeřichu rány bubny hromné,
vyrazichu zvuky trúby hlučné,
chorúhvy tu sbory na most vraziá,
veš most otřásá sě pod jich davem.
Strach udeři u vše u Polany;
aj, Polené oružie chvátajú,
aj vládyky sěčné rány sekú!
Polené tu skáčiú sěmotamo,
davem trčiú [14] ku bráně přiekopy,
dále, dále před udatnú sěčiú.
Aj, vícestvie jesti bohem dáno!
Vstane jedno slunce po všem nebi,
vstane Jaromír nad všiú zemiú opět.
Roznosi sě radosť po všej Praze,
roznosi sě radosť kolkol Prahy,
rozletnu sě radosť po všej zemi,
po všej zemi ot radostnej Prahy.

1) sněchu sě od snieti se sejíti se. 2) s niem s ním. 3) sie ta. 4) běše byla. 5) jměše mělo. 6) břetné ostré. 7) dostúpichu dostoupili. 8) ny vedi veď nás. 9) vzě vzal. 10) bě bylo. 11) oružie zbraň. 12) krzny od krzno plášť, kožich. 13) prokní každý. 14) trčiú od trčiti, k cíli se hnáti.

Beneš Hermanov.*)

Aj ty slunce, aj sluněčko!
ty-li jsi žalostivo?
čemu ty svietíš na ny, [1]
na biedné ludi?
Kdě jest kněz, kdě lud náš branný?
k Otě daleko zajel:
kto ny vrahóm vytrže,
sirá vlastice?
Dlúhým tahem Němci tahú,
a jsú Němci Sasíci,
ot Zhořelských dřevních hor
v naše krajiny.
Dajte, nebožátka, dajte
střiebro, zlato, zbožice,
paky vám vyžehajú [2]
dvory, chyžice!
A všecko nám vyžehachu,
střiebro, zlato, pobrachu,
hovědce [3] otehnachu;
dále k Troskám jdú.
Netužte, kmetie, netužte!
již vám travička vstává,
tako dlúho stupaná
cuzím kopytem.
Vijte věnce z polských květóv
svému vyprostitelju!
Osenie sě zelená,
proměnie sě vše.
Ruče sě (vše) proměníše.
Ajta Beneš Hermanóv
tajno lud v hromadu zve
protiv Sasíkóm.

---

*) *Pěvec opěvuje vítězství Beneše, syna Hermanova, nad Sasíky, kteřížto ku pomstě za zapuzenou královou Adélu do Čech vtrhli, když r. 1203. Přemysl Otokar I. k císaři Ottovi IV. byl zajel.* — Básník vylíčiv žalostný stav Čechů, vypisuje bídu jejich vlasti, kteráž té doby ani krále ani lidu branného nemá, a vybízí je, aby ji hájili. Na to udává příčinu všeho hoře Čechů a vypočítává zločiny Sasíky spáchané, jimiž vše popleněno a spustošeno. Žalující kmety těší, že opět vzejde blahobyt zemi České. Pak počne vypravovati, kterak Beneš Heřmanův lid proti Sasíkům zve, kterýžto s ním na Sasíky se žene. Na to popisuje básník bitvu.

Shlučechu sě kmetští ludé
v lese pod Hrubú skalú,
však za oružie [4] jmě cep
protivo vrahóm.
Beneš, Beneš v předu jede,
za niem veš lud drážlivý;
„Pomstu, pomstu!“ — volá — „všem
Sasóm pleniúcím!“
Ajta hněvi uchvátichu
krutostiú obě straně,
vzbúřichu sě v utrobách
rozezlených muž.
Rozohnichu zraky jejú
protiv sobě strašivo;
vstanú kyji nad kyje,
kopie nad kopie.
Srazistě tu obě straně,
jakžby les v les sě valil;
jak blesk hroma po nebi,
tako blesk mečev.
Vzezvuče skřek hrózonosný,
poplaši veš zvěř leský,
vše nebeská letadla
až po třetí vrch.
Rozléhá sě po úvalech
od skalnatých hor
tu ráz kyjev, tu mečev,
jak kot [5] vetchých dřev.
Tako stasta obě straně
protiv sobě bez hnutia
na zasazenú patú,
na pevnú lýtkú.
Obrátí sě Beneš vzhóru,
kynu mečem na pravo,
tamo sě síla hrnu;
kynu na levo —
i v levo búři sě síla.
„Ot zad na skalnatý lom!“
I z loma vše kamenie
na Němce vrhú.
Ide pótka z chlumu v rovinu;
i by Němcem upěti,
i by Němcem prnúti [6]
i pobitie jim!

1) ny nás. 2) vyžehajú spálí 3 hovědce hovada, stáda. 4) oružie zbraň. 5) kot kácení, překot. 6) prnúti utíkati.

Jaroslav. *)

Zvěstuju vám pověsť veleslavnú,
o velikých pótkách, lutých bojech;
nastojte i veš svój um zbierajte,
nastojte, i nadivno vám sluchu!
Ve vlasti, kde Olomúc vévodí,
jesti tamo hora nevysoka,
nevysoka, Hostajnov jej imě; [1]
máti božia divy tamo tvoří.
Dlúho vlasti naše v míře běchu,
dlúho obih [2] mezi ludem ktveše, [3]
né ot vschoda v zemiech búřa vstáše,
vstáše dceře-dle taterska cháma
již křestěnští ludé pro kamenie,
pro perly i pro zlato zabili.

---

*) *Pěvec opěvuje vtržení Tatarů do západní Evropy, vítězný jich postup z Ruska, Uher a Polska až do Moravy, a konečně porážku jejich na Hostýně a u Olomouce dne 25. června 1241.* — Básník vyzývá čtenářstvo, by dějům opěvaným se vší pozorností naslouchalo. Potom mluví nejprvé o hoře Hostýnské, kde matka Boží divy tvoří; načež rozpomíná se na mír a blahobyt dob Předtatarských. Na to popisuje zevrubně zavraždění dcery cháma Tatarského. Chám Tatarský, uslyšev o vraždě dcery své, pospíchal ku pomstě s velikým vojskem do Rusi. Vojska Ruská, táhnoucí proti Kublaji, rozložila se po rovině, kdež očekávají cháma. Kublaj dotazuje se kouzelníkův, jaký osud v boji s křesťany mu vykázán. Výsledek čarodějů byl šťastný, načež Tataři s mužnou odhodlaností k boji se chystají; křesťané však bez vší rozvahy v řady pohanů pyšně se vrhají. Avšak při vší udatnosti Rusové na hlavu poraženi jsou. Z Ruska obrátili se vítězové do Uher, jichžto obyvatelstvo však též upadlo v jarmo pohanské. Načež křesťané vší naděje na vlastní sílu svou pozbyvše k Bohu o pomoc volají. Pak Tataři též v Polsku se rozložili a odtud až k Olomouci dorazili, kdež s křesťany několik nerozhodných půtek svedli. Křesťané odebrali se pak na Hostýn, odkudž se jim konečně Tatary pokořiti podařilo. Moravské vojsko obrátivši se lícem proti Tatarům kráčí k vrcholi chlumku a to ve způsobě klínu. V noci opevňují chlumek, náspy kolem něho nahazujíce. Druhého dne znovu ženou se Tataři na křesťany vysokými náspy kryté, avšak odraženi jsou chrabrostí Moravanů, jež matka Boží sílí. Křesťané jsou sice vítězové, avšak všeliké pohromy je stíhají; hrdina Vneslav padl a vody se jim nedostává. Někteří vojínové raději chtějí vrahům se poddati, nežli žízní zahynouti. Vestoň, náčelník vrtkavcův k zradě vlasti je svádí; avšak šlechetný Vratislav svůdníka pokárav opětnou důvěru v Boha v srdcích jejich rozněcuje. Na to vojínové prosí Pána znovu o pomoc. Bůh je vyslyšel, proudy deště sesílá a metá blesky v stany Tatarův. Na to četné zástupy ze všech krajin hrnou se na pomoc k Hostýnu. Básník popisuje poslední bitvu. Křesťané již již ustupují, v tom však objeví se Jaroslav, vítěz nad Tatary; kterýž mečem k vůdci Kublajevicovi cestu si proklestiv, v souboj s ním se pustil a vlastním mečem svým jej proklál.

Lepá Kublajevna jako luna
uslyše, že vlasti na záchodě,
v siech-že [4] vlastech luda mnoho žive,
otpravi sě poznat nravóv [5] cuziech.
Na nohy tu skoči junóv desět
i dvě děvě, ku próvodu jejé. [6]
Nahrnuchu, čeho třeba běše,
i vsedachu vši na ručie koně,
i brachu sě, kamo slunce spěje.
Jako zora po jutře sě sěje, [7]
kehdy nad mrkavy šumy vznide: [8]
tako sě dci [9] Kublajeva cháma
rozenú i strojnú krású sěše. [10]
Obvlečena bě vša v zlatohlavě,
hrdlo, ňádra rozhalena jměše,
věnčena kameniem i perlami.
Diviechu sě Němci kráse také,
záviděchu bohatstvo jej velim, [11]
střežechu jej púti, [12] jeje dráhu,
vypadnuchu na niu mezi dřevy, [13]
zabichu ju, i pobrachu zbožie.
Když sie slyše Kublaj chám taterský,
če [14] sě sta se dcerú jeho drahú,
sebra voje se všech vlastí valných,
tieže [15] s voji, kamo slunce spěje.
Slyšechu to králi na záchodě,
ež [16] chám spěje na ludné jich vlasti;
srotichu sě druhý ke druhému,
i sebrachu převelikú vojsku,
i tažechu polem protiv jemu.
Na rovni (sě) valnej položichu,
položichu i cháma zdě ždachu. [17]
Kublaj káže všem svým čarodějem,
hadačem, hvězdářem, kúzelníkóm,
aby zvěstovali uhodnúce,
kteraký by konec boj jměl vzieti.
Sebrachu sě nalit [18] čaroději,
hadači, hvězdáři, kúzelníci,
na dvě straně kolo rozstúpichu,
i na dli [19] tresť črnú položichu,
i ju na dvě pólě rozščepichu: [20]
prvej pólě Kublaj imě [21] vzděchu, [22]
vterej pólě králi imě vzděchu,
vetchými slovesy nad sím [23] vspěchu. [24]
Počechu trsti spolu vojevati,
i tresť Kublajeva svícezíše. [25]
Vzradova sě mnostvie všeho luda,
prokní [26] teče [27] ruče k koniem svojim,

i do řad sě voje postavichu.
Křestěné ni světi [28] neiměchu,
a hnachu bez uma v řady pohan
s takú pýchú, jakú sílu jměchu.
Tu sě prvý boj v hromadu srazi:
střely dščichu [29] jako přieval z mrakóv,
oščepóv [30] lom jako rachot hroma,
blsket mečev jako oheň búře.
Obě straně jarobujnú silú
druha druzě postúpati bráni.
Pohany již mnostvie křesťan hnáše,
i južby jim byli odoleli,
by nepřišli čaroději vnově,
přinesúce ty trsti rozščepené.
Tateré sě vele zapolechu, [31]
na křesťany luto [32] vyrazichu,
tako krupo [33] je po sobě hnachu,
že je jak zvěř plachý rozprnuchu.
Tu ščít leže, tu helmice drahá,
tu kóň vleče v střemnech vojevodu,
tu sien ješutno [34] v Tatary teče,
ande [35] milosrdie pro bóh prosi.
Tako Tateré sě rozrojichu,
vz-křesťany daň četnú položichu,
dvě králestvie sobě podmanichu,
starý Kyjev i Novýhrad prostran. —
Vskoře [36] roznosi sě hoře v zemiech,
po všech vlastech lud zbierati stanú;
postavichu čtyřie valné voje,
obnovichu vrastvie [37] s Tatařiny.
Tateré sě hnuchu v pravú stranu,
jak mrak črný, kehdy ledem hrozí
posúti [38] úrody tučných polí:
tako by roj slyšán ot daleka.
Nalit Uhřié v setniny se shlukú,
nalit oruženi s nimi střetnú, [39]
a v ješut by chrabrosť, udatenstvie,
v ješut vše jich drzostné vspieránie.
Srazúce Tateré středem v řady,
rozprnuchu vše jich voje četné,
poplenichu vše, če v zemi běše.
Otstúpi naděja vše křesťany,
i by hoře hořa všeho věčšie.
Vzmodlichu sě bohu žalostivo,
by je spásal [40] sich Tatar zlostivých:
„Vstaň o Hospodine v hněvě svojem,
sprosť ny vrahóv, sprosť ny stíhajúciech;
potlačiti chtějú dušu našu,

oklučiúce [41] ny vnuž [42] vlci ovce.
Prvý boj nám stracen, stracen vterý."
Tateré sě v Polscě rozložichu,
blíže blíž poplenichu vše vlasti,
dodrachu sě luto k Olomúcu.
Bieda vstane tužšia po krajinách,
niče neby prosto před pohany.
Váleno deň, váleno deň vterý,
vícestvie sě nikamo nekloni.
Ajta rozmnožie sě Tatar mnostvie,
jak sě množie večernie tma v jeseň,
i u povodniu sich Tatar lutých
kolebáše sě voj křesťan středem,
úsilno sě drúce k siemu chlumku,
na němž máti božia divy tvoří.
„Vzhóru bratři! vzhóru!" volá Vneslav,
udeří svým mečem na ščít střiebrn,
i chorúhvú výš nad hlavú točí.
Vše se vzmuží, vše v Tatary vnočí, [43]
srazichu sě v jednu sílu silnu,
vyrazichu jako oheň z země,
tamo k chlumku iz [44] Tatar přemnostvie.
Spátečními kroky chlumkem vzhóru;
na podchlumí v šíř sě rozstúpichu,
k spodu súžichu sě v ostrú hranu,
v pravo, v levo pokrychu sě ščíty,
vz-ramena vložichu bystrá kopie,
druzí prvým, tako druhým třetí.
Mraky střel tu s hory na Tatary.
V tom temná noc posula všiu zemiu,
rozvali sě k zemi i k oblakóm,
i zapřeti zraky zapolena
i křesťan i Tatar protiv sobě.
V hustě tmě křestěné náspy vrhú,
náspy zakopané kolkol vrcha.
Když na vschodě [45] jutro počínáše,
pozdviže sě veškeu tábor vrahóv;
tábor sien bě strašný kolkol chluma
až do nedozírama [46] daleka.
Na ručiech tu koniech vnuž hemžechu,
nesúce na kopiech napíchané
hlavy křesťan vzvýš k chámovu stanu.
Shluče sě tu mnostvie v jednu sílu;
zaměřichu všici v jednu stranu,
i mknuchu [47] sě prudko vz-chlumek vzhóru,
i vzupichu [48] skřekem všestrašivo,
ež sě hory doly rozléhaly.
Křestěné na náspech všudy stáchu,

máti božia dodáše jim chrabrosť,
napínachu ruče tuhy luky,
i máchachu silno ostré meče;
i by Tataróvém ustúpati.
I vzjetři sě národ Tatar lutých,
zaměši sě [48] chám jich krutým hněvem,
v třie prúdy sě rozstúpi veš tábor,
i hnachu třmi prúdy luto vz-chlumek.
Křestěné skácechu dřeves dvadset,
všech dvadeset, če jich tamo stáše,
přivalichu klády po kraj násep.
Již již Tataré sě v náspy hnachu,
skřekem řvúce až do oblak strašno,
již sě jechu [50] náspy rozkotati:
i svalichu s násep klády mocné!
sie smačkachu Tatary jak črvy,
sdrtichu je ješče vzdál na rovni.
I by bojeváno dlúho kruto,
až noc temná konec bojem zděše.
Pro bóh! aj nastojte! slavný Vneslav,
slavný Vneslav, sražen s násep šípem!
Krutý žel tu teskné srdce rváše,
trapná žizň utrobu kruto smahše;
sprahlým hrdlem lzali rosnú trávu.
Večer tich tu projde na noc chladnú,
noc sě proměniše v jutro šero.
i v táboře Tatar kludno běše.
Deň sě rozhořieva na poledne:
křestěné paduchu trapnú žizniu,
vypražená ústa otvierachu,
pěvše chrapavě k mateři božiej,
k niej svá umdlá zraky obracechu,
žalostivo rukama lomichu,
ot země do oblak teskno zřechu.
„Nevzmožno nám déle žizniú tráti, [51]
nevzmožno pro žizň vojevati;
komu zdravie, komu drah živótek,
tomu v Tatarech milosti ždáti.“
Tako řechu jedni; tak druzí:
„Trapněje shynúti žizniú meča;
v porobě nám bude vody dosti.“
„Za mnú, kto tak smyslé,“ vece Vestoň, —
„za mnú, za mnú, koho vy [52] žizň trápí!“
Tu Vratislav jak tur jarý skočí,
Vestoňa za silně paži chváti,
die: „Prorado [53] skvrno křesťan věčná!
V záhubu chceš vrci dobré ludi?
Ot bohá na milosť ždáti chvalno,

ne v porobě ot svěřepých Tatar.
Neroďte [54] bratřie spěti v pahubu!
Přetrpěchom najlutějej vedro,
bóh ny silil v rozháralé póldne;
bóh nám sešle pomoc ufajúcím.
Zastyďte sě mužie takých řečí,
ač sě hrdinami zváti chcete.
Pohynem-li žizniú na siem chlumce,
smrt sie bude bohem zaměřena;
vzdámy-li sě mečem našich vrahóv,
sami vražbu nad sobú spáchámy.
Mrzkosť jest poroba Hospodinu,
hřiech v porobu samochtiec dáti šíju.
Za mnú pojďte mužie, kdo tak smyslé,
za mnú před stolec mateře božiej!"
Ide za niem mnostvie k kaple světěj:
„Vstaň o Hospodine! v hněvě svojem,
i povyš ny v krajinách nad vrahy,
vyslyš hlasy k tobě volajúce!
Okl učeni smy lutými vrahy,
vyprosť ny z osidl krutých Tatar,
i daj svlaženie utrobám našim;
hlasonosnú obět tobě vzdámy!
potři v zemiech našich nepřátely,
shlaď je u věk a věky věkoma!
Aj hle, na vznojeném [55] nebi mráček!
vzdujú větry, zahučie hrom strašný,
chmúráše sě tuča [56] po všem nebi,
blsky rázráz! bijú v stany Tatar:
hojný přieval pramen chlumský zživi.
Minu búřa. — Voje v řady hrnú;
ze všech vlastí, ze všech krajin země
k Olumúcu chorúhvy jich vějú.
Těžcí meči po bocech jim visá,
plní túli na plecech jim řechcú,
jasní helmi jim na bujných hlavách,
i pod nimi ručí koni skáčú.
Vzezvučaly hlasy rohóv lesních,
udeřily zvuky bubnóv břeskných —
nalit sražajevě straně obě.
Podvihaje sě mlila ote pracha,
i by pótka kruta poslednějé.
Vznide chřest i drnket ostrých mečev,
vzide siket kalenných střel strašný,
lom oščepóv, rachet kopí bystrých;
i by klánie, i by porubánie,
i by lkánie, i by radovánie.
Krev sě valé jak bystřiny dščevy,

mrch tu ležéše jak v lese dřievie,
Siemu hlava na dvé rozčepena,
siemu srubeně stě ruce obě,
sien sě kotí s oře přes druhého,
i sien zeřivý své vrahy mlátí,
jak po skalách lutá búřa dřeva;
siemu v srdce po jilce meč vtasí,
i siemu Tatařin ucho střieže.
Uh, by ryk, stenánie žalostivo!
křestěné počechu utiekati,
Tateré je lutým davem hnáti.
Ajta Jaroslav jak orel letie!
tvrdú ocel na mohúcech prsech,
pod ocelí chrabrosť, udatenstvie,
pod helmicú velebyster věhlas,
jarota mu z žhavú zrakú pláše.
Rozkacen hna, jako lev drážlivý,
když mu teplú krev sě udá zřieti,
kehdy nastřělen za lovcem žene:
tako zluti sě, vz-Tatary trči. [57]
Češie za niem jako krupobitie.
Vrazi kruto na Kublajevica,
i by pótka ovšem veleluta.
Srazista sě oba oščepoma,
zlomista je oba velím praskem.
Jaroslav, veš ve krvi s ořem zbrocen,
mečem Kublajevica zachváti,
ot ramene šúrem kýčlu protče: [58]
takož spade bezduch mezi mrchy.
Zarachoce nad niem túlec s lukem.
Uleče sě veš lud Tatar lutých,
otmetáše dřevce séhodlúhé,
palováše tu, kdo téci može,
tamo, otkad slunce jasno vstáva,
i by prosta Hana Tatar vrahóv.

1) imě jmeno. 2) obih hojnost. 3) ktveše kvetl. 4) v siech-že v těchto. 5) nravov mravův. 6) jejé jejimu. 7) sěje skví se. 8) kehdy nad mrkavy šumy vznide kdy nad temné lesy vzejde; šuma les odtud Šumava. 9) dci dcera. 10) sěše skvěla se 11) velim velmi. 12) púti (pouti) cesty. 13) mezi dřevy uprostřed lesa. 14) če co. 15) tieže táhl. 16) ež že. 17) ždachu očekávali. 18) nalit rychle. 19) na dli na délku. 20) rozščepichu, rozpoltili. 21) imě jmeno. 22) vzděchu vzděli. 23) nad sím nad tím 24) vzpěchu zapěli. 25) svicezíše zvítězila. 26) prokní každý. 27) teče od téci, utíkati. 28) světi rady. 29) dščichu dštily, deštěm se sypaly. 30) oščepóv, kopí. 31) sě vele zapolechu se velmi rozpálili. 32) luto litě. 33) krupo krutě, silně. 34) ješutno marně. 35) ande onde. 36) v koře v brzce. 37) vrastvie válku vražednou. 38) posúti posypati. 39) střetnú od střetnúti potkati. 40) spásal sprostil. 41) oklučiúce obkličíce. 42) vnuž jako. 43) vnoči vrazilo. 44) iz z. 45) na vschodě na východě. 46) nedozirama nedohlednutého. 47) mknuchu sě mkli se, hnuli se. 48) vzupichu žalostivě vzkřikli. 49) zaměši

sě zamísil se, zarmoutil se, zaškaredil se, zakalil se. 50) sě jechu jali se. 51) tráti trvati. 52) vy vás. 53) prorado zrádče. 54) neroďte nechtějte. 55) vznojeném rozpařeném. 56) tuča černý mrak. 57) trči běžel, hnal se 58) protče protekl, protknul.

Čestmír i Vlaslav. *)

Neklan káže vstáti k vojně,
káže knieženeciemi slovy,
protiv Vlaslavu.
Vstachu voje, vstachu k vojně,
vstachu na kniežecie slova
protiv Vlaslavu.
Holedbáše [1] sě Vlaslav kněz
vícestviem nad Neklanem,
nad slavným knězem.
Pustiáše meč i oheň

---

*) *Pěvec opěvuje šťastný boj knížete Neklana s Vlastislavem Luckým, asi okolo r. 830. sběhlý.* — Neklan káže vstáti k vojně proti Vlaslavovi, jenž krajiny jeho mečem i ohněm pustošil. Včelo vojsku svému staví zkušeného Čestmira, kterýž kvapem ozbrozuje se a bohy prosí, by zbraní jeho požehnali. Načež sešikovav voje své táhne k pahrbku v čele vojska svého; kamž když po západu slunce s vojem svým přišel, viděl váleti se dým po dědinách a slyšel žalostivý nářek. Čestmír za původce těch strastí má Vlaslava, i zlobí se proti němu. Avšak nikoliv Vlaslav, nýbrž odpadlík Kruvoj dědiny ty spustošil a vévodu jejich zajal. Čestmír velice se rozpáliv nevěrou Kruvojovou, vojínům, by druhý den pohotově byli, káže. Časně ráno táhne vojsko Čestmírovo horami, plno jsouc žádosti Kruvoje potříti. Když přibližují se k hradu Kruvojovu, Čestmír pobádá je k útoku plamennými slovy. Na to jali se vojínové obléhati hrad a vzdorují posádce, jež tvrz statečně brání. Čestmír káže na hrad ze zadu udeřiti a přední hradbu přeskočiti, což po dlouhém namáhání vojínům se podaří a posádku v hradě překonají. Po dobytí hradu daruje Čestmír svobodu Vojmírovi, jakož i dceři jeho, kteříž na hradě tom vězněni jsou byli; lidu vrací kořisť a Kruvoje dá popraviti. Vojmír za osvobození bohům chce obětovati; Čestmír však zráží jej, jelikož by za včas k vrchu nedorazili. Avšak Čestmír dojat jest zbožností Vojmírovou tak, že úmysl svůj poněkud mění. Radí mu, aby na stranu ku skále obrátil se a tam oběť zapálil; sám že pak dorazí s vojskem svým tam, aby za vítězství obětoval. Vojmír zapálil v doubravě na skále jalůvku, kterouž byl od pastuchy koupil; a když oběť již plápolala, přitáhl s vojskem Čestmír a kořil se vroucně bohům. Po vykonané oběti táhli dále a přiblížili se rovině, kdež Vlaslav s pětkráte větší silou táborem ležel. Vojmír se děsí, Čestmír však těší jej a velí vojsku, aby devětkrát hrnulo se kolem hory a takto nepřítele obelstilo. Což se ihned provádí. Čestmír pak vrazí na nepřítele, kterýž strachem jsa jat, na vše strany se rozutíká. Vojmír postaví se srdnatě v bok proti Vlaslavovi. Na to Čestmír vlastní rukou Vlaslava sráží. Po smrti Vlaslavově vojsko nepřátelské úplně na útěk se dalo; Pražané pak s jásotem do Prahy se vracejí ku svému knížeti Neklanovi.

v krajiny Neklaniny
i hlasáše nad hrabivými [2]
meči svoich vojinóv
pohaněnie Neklanu.
„V boj Čmíře vedi mé zbory!
hadlivě [3] ny pozývá
nadutý Vlaslav."
I vsta Čmír, i vzradova sě,
radostně sně [4] svój ščít črn
dvú zubú, i sně se ščítem
i mlat i nepronikavý helm.
Pode vše drva
vložie oběti bohóm.
Bujno zvoláše Čmír na voje.
V skoře voje v řady jdú,
i tažechu před sluncem záhé,
i tažechu přes veš deň i po slunci
tamo k pachrbu.
Ajta sě valé dým po dědinách,
i po dědinách stenánie žalostivých hlasóv.
„Kto sežže [5] děding?
I kto rozplaka vaše hlasy, kto? Vlaslav?
Poslednie budi jeho vrastvo! [6]
Pomstu i pahubu
voji moji naň nesú."
Otvecechu vojevodě Čmíru:
„„Kruvoj, Kruvoj škaredý
otehnáše stáda i zděše [7] hoře
v dědinách ohněm i mečem.
Vše, če plzno [8] běše,
potře jeho zloba krutá,
i zaje [9] vojevodu nám.""
I zazli sě Čmír na Kruvoj,
z širokú prsú
zloba sě mu rozevře
po všech po údech.
„Vojíni" — vece — „zjutra záhé
rozpálímy krutosť všiu.
Pohovte zemdleným údóm."
Stojá hory v pravo,
stojá hory v levo,
i na jich vrcholi na vysokej,
zíra jasné slunéčko.
Horami zdě otsud,
horami tam ottud
tahú voje, bitvu v sobě nesú.
„Aj tamo k hradu,
hradu na skále,

tamo kde Kruvoj vězí Vojmíra.
i jeho lepú dceř,
jež zaje v hustě lese,
tamo pod šedú skalú,
i pohaně Neklan kněz.
Kruvoj Neklanu oběce [10] vieru.
i podáše věrnú ruku:
obak [11] hlasem tiem, i rukú tú
uváděše biedu na lud.
Aj vzhóru k vyšňu [12] hradu
aj k hradu voji tecte!"
I zaměšichu [13] sě voji
i hrnuchu sě k hradu
po slovech udatna Čmíra
jako ledovití mraci.
Pokrychu sě přední ščít na ščít,
zadní zapierachu sě na kopie,
i v drva vpřieč zasazena za drva.
I výš nad vršiú lesa
drnkachu meči jich u hrad,
běsnichu [14] protiv mečem
z hradu tesajúciem.
Řváše na hradě Kruvoj řvániem býka,
řváše chrabrosť v svoje ludi,
i meč jeho padáše v Pražany.
Jako drvo se skály a po horách
mnoho silných dubóv;
tako ke hradu sě shluče
Neklanových vojnóv.
Velé Čmír zzad udeřiti na hrad,
velé spředa přeskočiti hradbu.
Ajta drva vysokorostlá
v hustotě pod skalú
přiklonichu k pevnej hradbě.
po drvech by sě válely klády
nad hlavami vojem.
Aj pod nimi spředa postavi sě silných
muž k mužu, sie [15] týkachu [16] druh druha
širokými plecema.
Drva vložichu na rámě přieč,
i vdél je spevnichu úžemi,
i podstavichu sebe-dle dřevcé.
I vskočichu muži na sie drva,
rozložichu kopie po ramenú,
spěchu úžemi.
Vskoči řad třetiech na vteré,
čtvrtých na třetie,
i pátých až k vrchu ku hradovu:

skad [17] hořechu meče,
skad šipěchu střely,
skad sě řutichu búřiecie klády.
Aj prúd Pražan jarno [18] přes zdi teče,
zachváti všiu sílu v tvrdě hradě.
„Vstup Vojmíře, vstup s milú svú dcerú,
pokroč z věže ven vz-rané blaho,
tamo na skálu, na skále uzřieš
krváceti Kruvoj pod sekyrú mestnú.“ [19]
Vznide Vojmír v blahodějné jutro,
vznide se svú dcerú lepotvornú,
i zře krváceti vrah svój Kruvoj.
I posla Čmír kořisť vratno [20] ludem;
s kořistiú vrace sě lepá děva.
I chtěše Vojmír obět vzdáti bohóm
v siem-že miestě, v siem-že krocě slunce. [21]
„Vzhóru Vojmíře,“—vece mu Čstimír—
„naši kroci chvátajú vícezit
nad Vlaslavem, prodli službě bohóm,
bozi chtějú stepati Vlaslav.
Kehdy slunce dokročí poledne,
jest nám dokročiti na sie miesto,
kde vícestvie hlas vojsk našich vzhlásá.
Vet [22] ti zbraně vraha tvého, pojdi!“
Vzradova sě Vojmír vele-vele,
vzvola s skály hlasem v lese hlučným,
z mocna hrdla vola k bohóm tako,
i vstřasú sě drva šíra lesa:
„„Nezjařte (sě) bozi svému sluze,
ež nepálí obět v dnešniem slunci!““
„„Dlužná oběť bohóm“—vece Čestmír—
„a nynie nám na vrahy pospěti.
Nynie vsedni ty na ruče koně,
proletni lesy jeleniem skokem,
tamo v dúbravu, tam s cesty skála
bohóm zmilená, na jeje vrše
obětuj bohóm, bohóm svým spásám
za vícestvie v zadech, za vícestvie předě.
Neže sě poznaje, že slunce pokroči
na tvrdosti nebes, stúpíš tam na miesto;
a neže slunce postúpí vterým krokem,
i krokem třetiem
nad výšiny lesné, dojdú voje tamo,
kdě obět tvoje pověje v slúpech dýmu;
i pokoří sě vše vojska tudy jdúce.“
I vsěde Vojmír na ruče koně,
proletě lesy jeleniem skokem,
tamo v dúbravu, na dráhu k skále;

na vrše skály zanieti oběť
bohóm svým spásám
za vícestvie v zadech, za vícestvie v předě.
Jim obětova kravicu bujnú,
srsť červená po niej sě lskněše,
jalóvku siu kúpi ot pastuchy
v úvale tam, u vysokej trávě,
dada za niu kóň i s uzdú.
Plápoláše oběť i blížíše sě voj
k úvalu, i z úvala vzhóru v dúbravu.
Voji ozvučeni hlukem
jdú po jednom, oružie [23] nesúce.
Prokní [24] ida kol oběti bohóm slávu hlásáše,
i zacházeje zezvúče(ť) nemeškáše.
I kehdy docházeše posleda vojev,
vskoči Vojmír na svój ručí komoň,
tučné kýty i plece naloži
šesti jezdcem za voj.
I idešě vojska všemi kroky slunce
až pod polednie slunce.
Tamo na rovni očekáváše je vojivný Vlaslav:
ot lesa k lesu stáše jeho síla,
síla stáše pětkrát věčšé Pražan.
Jako z mračen z niej vznikáše jeket,
lánie psóv přemnoha mnostvie.
„Trudno nám váleti s těmi vrahy:
kyj palicu málokdy zadrží.“
Tako Vojmír; načeže Čmír vece:
„Věhlasno to v súkromi mluviti,
věhlasno sě hotovati na vše.
Čemu čelo proti skále vspřieci?
liška obludí tur jarohlavý:
zdě ny [26] viděti Vlaslavu s hóry:
ruče [27] dolóv kolkol vrcha sieho,
by vzad byli, kto u předě běchu,
opač [28] chody tako dolem hory.“
A sie zděše Vojmír, i zděše Čmír.
I hrnu sě vojska kolkol hory,
i hrnu sě vojska devětikrát.
Tako vrahóm vzmnožichu svá čísla,
tako vrahóm vzmnožichu jich strachy,
Rozstúpichu sě po nižniem chvrastí, [29]
by sě lsknula braň jich v zrace vrahóm,
i by leskem naplněna hora.
Nalit [30] vyrazi Čmír se zástupem —
zástup sien [31] bě čtyřie hlukóv četný —
s niem ze stienóv lesniech vyrazi Třas,
Třas oséše četné voje vrahóm.

„Vzad, vzad!“ strach i jim by ze vša lesa:
rozprnú sě řady semo tamo.

Vojmír vnoči [32] na ně chrabrú rukú,
i zastúpi úval na vschod na pól,
v bok sě stavi protivo Vlaslavu.
Aj řiče les řvániem iz úvala,
jak by hory s horami válely,
i vše drva v sebe rozlámaly.

I vyskoči Vlaslav protiv Čmíru,
i vyrazi Čmír proti Vlaslavu
v lutú sěč: ranú, opět ranú
srazi Vlaslav dolóv.

Vlaslav strašno po zemi sě koti,
i v bok, i v zad státi nemožeše:
Mořena jej šípáše [33] v noc črnu.
Kypěše krev ze silna Vlaslava,
po zelené trávě v syrú zemiu teče,
aj: a vyjde duša z řvúcej huby,
vyletě na drvo, a po drvech
sěmo tamo, doniž mrtev neszen. [34]

Ulekú sě u Vlaslava jsúci,
i upěchu vzhóru na stráň otsud
skryto před Čmírovým videm, [35]
před Čmírem Vlaslavobojcem.

Zevzní vícestvie k Neklanovu
radostnu uchu, i zrači sě kořisť
Neklanovu radostnu oku.

1) holedbáše sě chlubil se. 2) hrabivými loupeživými. 3) hadlivě potupně. 4) sně sňal. 5) sežže sežehl, spálil. 6) vrastvo nepřátelství. 7) zděše udělal. 8) plzno užitečno. 9) zaje zajal. 10) oběce slíbil. 11) obak (obáčo), předce. 12) vyšňu vysokému. 13) zamiesichu sě zamísili se, uepořádek ztropili. 14) běsnichu vztěkali se. 15) sie ti. 16) týkachu týkali, dosahovali. 17) skad odkud. 18) jarno prudce, ohnivě. 19) mestnú od mestný mstivý. 20) vratno zpět. 21) v siem-že kroče slunce v tom kroku slunce, t. j. v ten právě čas. 22) vet hle. 23) oružie zbraně. 24) prokní každý. 25) posleda, posledek, posled. 26) ny nás. 27) ruče rychle. 28) opáč opáčně 29) chvrastí, chrastí. 30) nalit rychle. 31) sien ten. 32) vnoči vrazil. 33) šípáše uspala. 34) neszen nespálen. 35) videm zrakem.

Ludiše i Lubor. *)

Znamenajte staří, mladí,
o pótkách i o sědání.
  Běše druhdy kněz zálabský,
kněz slavný, bohatý, dobrý;
ten iměše dceř jedinú,
sobě i všem milú vele.
Ta dci na div slična běše,
těla urostlého krásně;
líce jměše ovšem bielé,
na lícech ruměnci ktvěchu;
oči jako nebe jasné,
i po jejej bielej šíji
vlasy zlatostvúcí vějú,
u prsténcech skadeřeny.
  Aj, druhdy kněz káže poslu,
by sě páni všici sněli
na hrad, na hody veliké.
I kdaž bě deň ustavený,
sněchu sě sem všici páni
z dalných zemí, z dalných vlastí
na hrad k knězu, na sie hody.
  Vzezně hlahol trub i kotlóv.
Páni ku knězu sě hrnú,
poklonichu sě tu knězu,
i kněni, [1] i lepej dceři.
Za předlúhé stoly sedú
prokní [2] rozenie-dle svého.
Nosichu jedenie divá,
i nosichu pitie medná:
i by hodovánie hlučné,
i by hodovánie slavné.
Rozstúpi sě síla v údech,
rozstúpi sě bodrosť v myslech.
  V ta doby kněz vece pánóm:

---

*) *Básník opěvuje turnaj, jenž vítězstvím rytíře Lubora nad soupeřem Zdeslavem se končí, načež krásná Ludiše, dcera knížete Zálabského, na jehožto hradě sedání se odbývá, vítěze věncem z dubového listí zdobí.* — Básník popisuje dceru knížete Zálabského. Kníže zve pány na hrad svůj na veliké hody, kteréž pěvec též líčí. Po hodech příčinu udává kníže, za kterou pány z dalekých vlastí byl svolal. Na to popisuje básník sedání, v němž Lubor vítězem jest nad Zdeslavem.

„Mužie, nebudi vás tajno,
s kakých příčin jste sě sněli,
kací z vás mi najplznějí?
Statní mužie, jáz chcu zvěsti.
V míře válku múdro ždáti:
vezdy nám súsědé Němci."

Die kněz, přetrže sě ticho.
Ot stolóv tu vstachu páni,
poklonichu sě tu kněžu,
i kněni, i lepej dceři.

Kotly, trúby slyšeti znova;
vše sě ku sědaniu stroji.
Tu před hradem v širé lúce
vzvýši na pavlači krásné
seděše kněz s starostami,
sedě kněni s zemankami,
i Ludiše s děvicemi.

I káže kněz zemanóm svým:
„Kto chtie prví na sědánie,
ty jáz kněz sám ustanoviu."
I káže kněz na Střebora:
Střebor Ludislava zýva.
Vsedasta oba na koně,
vzesta [4] dřevce ostrú hrotú,
prudko protiv sobě hnasta,
dlúho spolu zápasista,
ež dřevce oba zlámasta.
I tak uondána běsta,
oba z dráhy vystúpista.

Zevzně hlalol trub i kotlóv.
I káže kněz zemanóm svým,
kto chtie vteří na sědánie,
aby kněni stanovila. —
Kněni na Srpoše káže;
Srpoš Spytibora zýva.
Vsedasta oba na koně,
vzesta dřevce ostrú hrotú.
I hna Srpoš v Spytibora,
vysadi jej z tvrda sědla,
sám sě s koně ruče vrže. [5]
Oba dobysta tu mečí,
ráz po ráze v črnú ščíty:
jiskry vsprchú z črnú ščítú.
Spytibor Srpoše seče,
Srpoš v chladnú zemiu pade;
i oba sta unavena,
oba z dráhy vystúpista.

Zevzně hlahol trub i kotlóv.
I káže kněz zemanóm svým,
kto chtie třetí na sědánie,
by Ludiše stanovila.
Kněžna na Lubora káže;
Lubor Bolemíra zýva.
Vsedasta oba na koně,
vzesta dřevce ostrú hrotú,
ruče v ohradu sě hnasta,
protiv sobě zaměřista,
srazista sě oščepoma.
Bolemír sě s koně kotí,
ščít mu daleko zaletie,
otnesú jej chlapi z dráhy.
Zevzně hlahol trub i kotlóv.
Lubor na Ruboše zývá,
Ruboš ruče na kóň vskoči,
prudko na Lubora žene,
Lubor kopie mečem přetě,
křepce [6] v helm mu vrazi ránu;
Ruboš vazem s koně spade,
otnesú jej chlapi z dráhy.
Vzezně hlahol trub i kotlóv.
Lubor na zemany zýva:
„Kto se chtějú se mnú bíti,
těm v ohradu sěmo jeti.“
I by hovor mezi pány;
Lubor na ohradě ždáše.
Vytče [7] Zdeslav dlúhé dřevce,
i na dřevci tuří hlava;
vskoči na oř jarobujný,
hrdivými slovy vece:
„Praděd mój zbi diva tura,
otčík zahna Němcev zbory;
skusí Lubor chrábrosť moju.“
I tu protiv sobě hnasta,
hlavama v sebe vrazista,
aj oba s koniú spadesta.
Ruče zdě meče dobysta,
opěšalá zápasista,
křepce mečema máchasta,
kol sě rozlehachu rázy.
Lubor sě k němu přiboči, [8]
mečem kruto v helm mu seče,
helm sě rozskoči v dva kusy;
mečem v meč udeři ránu,
i meč vzletě za ohradu:
Zdeslav sě na zemiu vrže.

Zevzně hlahol trub i kotlóv.
Okluči Lubora panstvo,
i vede jej přede kněze,
před kněni i před Ludišu.
Ludiše mu věnec staví,
věnec z dubového listie.
Zevzně hlahol trub i kotlóv.

1) kněni kníně, choti knížecí. 2) prokní každý. 3) najplzněji nejužitečnější. 4) vzesta vzali. 5) vrže vrhl. 6) křepce mocně, silně. 7) vytče vytknul, vystrčil. 8) přiboči přibočil, k boku se přitočil.

Záboj, Slavoj i Ludiek. *)

Z črna lesa vystupuje skála,
na skálu vystúpi silný Záboj,
obzíra krajiny na vše strany;
zamúti sě ot krajin ote všech,
i zastena pláčem holubiným.
Sedě dlúho, i dlúho sě mútie,
i vschopi sě vzhóru jako jelen,
dolóv lesem, lesem dlúhopustým,
bystro spěcháše ot muže k mužu,

---

*) *Básník opěvuje hrdinství Záboje a Slavoje, jižto nadšeni čistou láskou k svobodě, Franky, hrozící České vlasti porobou, pobili a ze země vyhnali. Událost ta padá mezi r. 725—745.* — Záboj vystoupí z černého lesa na skálu, na všecky strany obzírá, a spatřiv vlast hynouti holubiným pláčem stená; avšak žalostnými city svými uchvátiti se nedá. Mžikem nabývá rozvahy a ustanoví se na tom, vlasť svou osvoboditi, což soudruhům svým sděliti spěchá. Všickni mužové, jež byl vyzval, sešli se v černém lese, odkudž Záboj do hlubokého lesa je odvádí, aby tím bezpečněji jednati s nimi mohl o osvobození vlasti. Aby k rozhodnému činu je roznítil, béře varyto zvučné a pěje, jak nepřítel v osiřelou vlast vrthl a ji pustošil. Účinek písně Zábojovy jest tak mocný, že Slavoj v rozhorlení dí: „Aj, ty Záboji! ty pěješ od srdce k srdci, jako Lumír, jenž slovem i pěním hýbal Vyšehradem i vší vlastí....“ Na to v pokračování ukazuje Záboj, jakby vlasť nepřátelského jarma zbavena býti mohla. Příklad dvou bratří na shromážděné rozhodnou mocí působil; tak že všickni usnesli se na činu podobném, plesem srdce překypujícím jásajíce. Upřímnou k Zábojovi vděčnost na jevo davše, vystupují z úvalu do svých dědin se rozcházejíce. Třetího dne sejdou se opět v lese za doby noční Záboj a Slavoj, každý v čele svého sboru; načež radí se, jak by s nejlepším prospěchem na Franky udeřiti bylo. Rozvážlivý Záboj radí, aby vojsko na dva pluky rozdělili, nepřítele na blízku rozptýleného opatrně minuli, k modrému vrchu, za nímž hlavní voje nepřátelské leželi, rozličnými stranami táhli a pak opět za vrchem tím se spojili. Jiného však smýšlení jest prudký Slavoj, kterýž radí, aby celé vojsko na rozptýlené

ot silna k silnu po všickej vlasti,
krátká slova ke všem skryto řeče,
pokloni sě bohóm, otsud k druhu spěcha.
I minu deň prvý, i minu deň vterý,
i kdaž za třetiem luna v noci běše,
sněchu sě mužie sěmo v les črn,
k nim zdě Záboj, otvede je v úval,
v ponížený úval hlubokého lesa.
Stúpi Záboj najnížeje dolóv,
vze varyto zvučno:
„Mužie bratrských srdec
i jiskrených zrakóv!
vám pěju najníží zdola piesň.
Ide z srdce mého, z srdce najnížeje
pohrúžena v hoři.
„Otčík zajde k otcem,
ostavi v dědině dietky svoje,
i svoje lubice. [1] I neřeče nikomu:
„„Baťo, [2] ty mluvi k nim oteckými slovy.““
„I přijde cuzí úsilno v dědinu,
i cuzími slovy zapovieda,
i kak sě zdě v cuzej vlasti
od jutra po večer, tako běše zdieti
dietkám i ženám;
i jedinu družu nám imieti
po púti [3] všej z Vesny po Moranu.
I vyhánie z hájev vše krahuje;

---

zástupy se vrhlo, a pak teprv na hlavní voj útokem hnalo. Věhlasný Záboj zůstává však při náhledu svém a dokazuje Slavojovi, že zapotřebí jest, aby sjednocenou silou na nepřátelské vojsko udeřili; čemuž Slavoj konečně přisvědčuje. Na to Záboj táhne v levo, Slavoj v pravo; pátého dne oba se spojí a nepřátelskému vojsku již vstříc stojí. Setkav se Luděk, vůdce nepřátelského vojska se silou Zábojovou a Slávojovou, vyhrožuje jim, aby se rozešli. Záboj odpovídá s plnou hrdostí svobodného muže, vytýkaje Luděkovi jeho smýšlení otrocké, králi pak hříšnou touhu po svobodě pokojného národa. Načež Luděk se rozlítiv, voje své v šiky volá. Záboj káže Slavojovi, aby nepříteli v bok vrazil, sám pak mu v před vyráží. Záboj žene se v souboj s Luděkem, by věc svatou rozhodl jedním rázem. Luděk seznav netušený Zábojova mlatu účinek, vyzýva jej, aby stejnou zbraní s ním se potýkal. Načež Záboj s mečem na Luděka se žene. Od rána až k večeru trvá obou vojů bitva bez rozhodného výsledku. V prsou Zábojových nová touha po vítězství se vzmáhá, i uchopí svůj mlat a rozrazí ním štít i prsa Luděkova. Strach pojal voje nepřátelské, ze zraků vojínů však Zábojových jiskřila se radost. Neustává však Záboj porážeti uděšený voj Luděkův a vytiskuje prchající Franky z Českých dědin; při kterémžto útěku mnoho Franků v řece zahynulo. Dva dni a dvě noci trvalo stíhání; třetího dne přiženou se Frankové opět k řece druhé. Z břehu druhého viděti však jest pomezí České; i ustane Záboj na dojemnou prosbu Slavojovu malý již hlouček vrahův pronásledovati. Oba vůdcové vyhubivše v zemi pozůstalé zbytky nepřátelův, spěchají mrtvol padlých vojínův pohřbiti a za vítězství obětovati bohům.

i kací bozi v cuzej vlasti,
takým sě klaněti zdě, i jim oběcati[4] oběť.
Nesměchu sě bíti v čelo před bohy,
ni v súmrky jim dávati jésti,
kamo otčík dáváše krmě bohóm,
kamo k nim hlásat chodíváše;
posěkachu vše drva
i rozhrušichu vše bohy."
„„Aj ty Záboju pěješ z srdce k srdcu,
piesňu z středa hoře jako Lumír,
ký slovy i pěniem běše pohýbal
Vyšehrad i vše vlasti;
tako ty mně i všiu bratř.
Pěvce dobra milujú bozi!
pěj, tobě ot nich dáno
v srdce protiv vrahóm.""
Zře Záboj na Slavojeva
zapolena zraky,
i pěniem dále srdce jímáše:
„Dva syny, jejúže hlasy
přecházesta v muska
vycházevasta v les;
tamo mečem i mlatem,
i oščepem učista paži.
Tamo pokrysta i vracesta sě rozkosem.
I kehdy dorostla běsta paže
i jejú umi protivo vrahóm,
i dorostachu druzí bratřieci:
ajta všici vyrazichu vz-vrahy,
i by krutosť jich búřiúce nebe,
i v dědiny vrátíše sě byvšé blahosť." —
Aj skočichu všici v dól k Záboju,
i tiščechu jej v přesilna paži,
i s prsú na prsi vši kladechu ruce,
věhlasno[5] dávachu slova k slovóm.
I přicházeše noc před jutro;
aj vystúpichu z úvala rózno,
vezdě ke všem dřevóm,
ke všem stranám brachu sě lesem.
I minu deň, i minu deň vterý,
i po třetiem dni, kehdy sě zatemníše noc,
bra sě Záboj v les,
lesem za Zábojem sbory;
i bra sě Slavoj v les,
lesem za Slavojem sbory.
Však imě vieru k vojevodě,
šak srdce úporno k králu,
však zbraň bystru na král.

„Aj Slavoji bratře,
tamo k modru vrchu!
vrch ten po všech po krajinách, —
tamo zaměřímy chody!
Ot vrcha k rannému sluncu,
tamo les temen;
tamo si podámy ruce.
Nynie beř sě tam lisími skoky,
i jáz tako pójdu tudy.“
„„Aj Záboji bratře!
čemu naše braň jmá tepruv
ot vrcha soptati krutosť?
Otsavad buřmy protiv královým vrahóm.““
„Slavoji bratře!
kdaž hada potřieti chceši,
na hlavu mu najjistěje;
tamo hlava jeho.“
Rozstúpi sě mustvo lesem,
rozstúpí sě pravo v levo;
tudy taže Zábojevým slovem,
onamo slovem prudka Slavoje,
hlubinami lesóv k modru vrchu.
I kehdy běše pět sluncí,
podasta si přesilné ruce,
i pozřesta lisíma zrakoma
na královy voje.
„Sraziti nám drbí [6] Luděk voje,
voje své pod jednu ránu.“
„„Aj Luděče, ty jsi parob [7] na paroby krále!
Ty rci svému ukrutníku,
že dýmem jest nám velenie jeho.““
I rozlutí sě Luděk,
ručiem hlasem svola své voje.
Podnebesie bě plno osvěty
ot slunce, v osvětě plno blska
z královských vojev.
Hotovi všici nohu v krok,
i ruku v braň Luděkova-dle slova.
„Aj Slavoji bratře!
tudy spěj lisími skoky;
jáz pójdu vstřiecu jim v čelo.“
I vyrazi Záboj v před jako krupobitie;
i vyrazi Slavoj v bok jako krupobitie.
„Aj bratře, ti sie [8] nám krušichu [9] bohy,
ti sie nám kácechu dřeva,
i plašichu krahuje z lesóv.
Bozi nám vícestvie dajú!“
Ajta prudkosť vyrazi Luděkem

z četných vrahóv proti Záboju.
I vyrazi Záboj hořiuciema očima,
v Luděk mieři zlobivo. Dub protiv dubu,
zřieti ze všeho lesa. Záboj hna
protiv Luděku nade vše voje.
Luděk udeři silným mečem,
přetě třie kože ve ščítě.
I udeři Záboj mlatem,
otskoči hbitý Luděk.
V dřevo vrazi mlat,
i skoti sě dřevo na voj,
i třiedeset jich otide k otcem.
I zluti sě Luděk: „„Aj ty zhovadilý,
ty veliká potvoro hadóv,
mečem sě potýkaj se mnú.““
I máše Záboj mečem,
kus ščíta vrahu otrazi.
I tasi Luděk meč,
meč sě smeče po koženě ščítě.
I zapolesta sě oba k ranám,
ranami vše po sobě stesasta,
i vše kolem zbrocesta krviú,
i krviú zbrocechu je mužie
kolkol jejú vezdě v přelutěj seči.
Slunce přejde poledne,
i ot poledne již na pól k večeru;
i váleno ješče, ni semo, ni tamo ustúpeno,
i váleno zdě, i váleno tamo ot Slavoje.
„Aj ty vraže, běs v tě!
čemu ty našu krev piješi?“
I chopi Záboj svój mlat,
otskoči Luděk.
Napřeže mlat Záboj výš vzhóru
vrže po vraze.
Letě mlat, rozskoči sě ščít,
za ščítem sě rozskočista Luděkova prsi.
I uleče sě duše těžka mlata,
i mlat i dušu vyrazi,
i zanese pět siehóv u vojsku.
Strach vrahóm vyrazí z hrdl skřeky:
radosť zevzně z úst vojnóv Zábojevých,
i zajiskři z radostnú zrakú.
„Aj bratře, bozi ny vícestviem dařichu!
Rozstúpi sě vás jeden hluk v pravo i vlevo.
Ze všech údolí sěmo sveďte koně.“
Koni řechce veškeň les.
„„Záboji bratře, ty udatý lve!
neupúščej búřit v vrahy!““

Aj otvrže Záboj ščít,
i v ruce mlatem, i v druhej mečem,
tako i v přieč proráže dráhy u vrazech.
I by upěti vrahóm, i by ustúpati vrahóm.
Třas je hnáše z bojišče,
strach z hrdl jich vyráže skřeky.
Koni řechce vešken les.
„Vzhóru na koně, s koni na vrahy
přese vše vlasti. Ručí koni neste
v patách za nimi našu krutosť!“
I vskočichu hluci vz-ručie koně,
i skok na skok po vrazech sě hnachu,
ránu na ránu soptichu krutú krutosť
I míjechu rovně i hory i lesy,
v pravo i v levo vše ubiehá v zad
Hučie divá řeka,
vlna za vlnú sě valé;
hučechu vši voji skok na skok,
vše sě hnáše přes búřiucú řeku.
Vody uchvátichu mnostvie cuzích,
i přenesechu své zvěsty [10] na druhý břeh,
i po krajinách vezdě v šíř i v šíř.
Lutý ostřiež rozepě svoje křiedle, svoje dlúzě,
bystro léta za ptactvem,
Zábojevi voji rozehnachu sě v šíř,
vezdě po vlastech hnachu luto po vrazech;
vezdě srážechu je i stupachu koni.
Nocú pod lunú za nimi luto,
dnem pod sluncem za nimi luto,
i opěty temnú nocú,
i po noci šedým jutrem.
Hučie divá řeka,
vlna za vlnú sě valé;
i hučechu vši voji skok na skok,
vše sě hnáše přes búřiucú řeku.
Vody uchvátichu mnostvie cuzích,
i přenesechu své zvěsty na druhý břeh.
„Tamo k šedým horám,
tam dobúři naše pomsta.“
„„Aj Záboji bratře!
již nám nedaleko hory,
a již hlúček vrahóv,
i ti žalostivo prosie.““
„Vratno [11] krajinami tudy ty,
jáz tudy, vyhubit vše králevo!“
Vietr búří přes vlasti,
vojsky búřie přes vlasti,
přes vlasti v pravo i v levo,

vezdě širú silú vojsky
v radostném hluce.
„Aj bratře, aj šerý vrch!
bozi ny tamo vícestviem dařili!
Tamo i vele duš těká
sěmo tamo po dřevech.
Jich bojé sě ptactvo i plachý zvěř,
jedno sovy nebojé sě.
Tamo k vrchu pohřebat mrch,
i dat pokrm bohovóm,
i tamo bohóm spásám
dat mnostvie obětí,
a jim hlásat milých slov,
i jim oružie pobitých vrahóv!"

1) lubice ženy. 2) báťa otec, aneb kdo na místě otcově jest, jako starší bratr. 3) púť pouť, putování. 4) oběcati slibovati. 5) věhlasno moudře. 6) drbí musí. 7) parob sluha, čeledín. 8) sie hle. 9) krušichu hubili. 10) zvěst známý. 11) vratno zpět.

Z b y h o ň. *)

Poletava holub se dřeva na dřevo,
žalostivo vrka hoře všemu lesu:
„Aj ty lese širý! v tobě jáz létávach
s holubicú drahú, s milú, přemilitkú.
Ach a zlobný Zbyhoň chváti holubicu,
i otnese u hrad, ach, a u hrad tvrdý!"
Aj obcháze junoše kol tvrda hrada,
žalostivo vzdycha po svej drahej milej.
Ot hrada na skálu, na skále si sěde,
žalostivo sědě s němým lesem mlčie.
I přiletě holub, žalostivo vrka.
Podviže [1] junoše hlavu k němu, vece:
„Ty holubče mutný! tobě mutno samu.
Tobě-li krahujec uchváti tvú družu?
Ty Zbyhoni tamo na tom tvrdě hradě,

*) *Básník opěvuje hrdinský čin, jímžto statečný jinoch děvu svou, Zbyhoněm na hrad unešenou, osvobodil.* Jinoch sklíčen žalem a touhou obchází kolem hradu, v němž dívka jeho uzavřena jest. Na to přiletí holub, kterýž žalostivě vrká. Jinoch hlavu svou k němu pozdvihuje a srdci svému ulevuje. Pak zmuživ se spěchá k hradu Zbyhoňovu, kamž v noci dorazí. Nejdříve tluče na vrata silnou pěstí, když však otevříti mu nechtějí, rozrazí je mlatem a vrhá se na Zbyhoně, jemuž hlavu skolí; pak se svou děvou raduje se.

ty uchváti moju drahú, předrahúčkú,
a otnese u hrad, ach u hrad u tvrdý!
Holubče, ty bysi byl válel s krahujem,
kdyby tobě bylo srdice udatno;
ty bysi byl vydřel krahujcu svú drahú,
kdyby tobě byla dravá, ostrá drápy;
ty bysi byl zabil krahujec zlobivý,
kdyby ti byl tvrdý masožravý nosec."
„Vzhóru mutný junoše, ženi[2] na Zbyhoň!
Tobě srdce přeudatno proti vrahu,
tobě protiv jemu braně silna, ostra,
tobě jemu v hlavu těžek železný mlat!" —
Ruče junoše dolóv, v dole temným lesem.
I vze na sě svoju braň, i na rámě mlat svój,
spěje lesem temným ku hradu ku tvrdu.
Bě u hrada tvrda,
nocú, — vezdě temno,
tluče silnú pěstiú.
„„Kto to?"" — s hrada slova. —
„Já jsem, lovec bludný." —
Otvořie sě vrata.
Tluket silnú pěstiú;
otvořie sě vteré.
„Kdě vládyka Zbyhoň?
„„Za velikú sieniú."" [3]
Tamo Zbyhoň vilný, tamo plaka děva.
„Aj, otvoři lovcu!"
Neotvoři Zbyhoň. I rozrazi mlatem
dřvi silný junoše, i rozrazi mlatem
Zbyhoněvi hlavu.
Hradem vezdě běha, i vše v hradě pobi.
U svej krásnej děvy do úsvita leže.
Přijdo ranné slunce v vrcholy dřev k hradu,
přijde nová radosť v junošino srdce,
že svú krásnú děvu chova v silnú pažú.
„Čic ta holubice?"
„„Zbyhoň ju uchváti,
jako mě zdě věza, [4]
tak ju v tvrdě hradě."" —
„V lesy s tvrda hrada!"
I letěše v lesy,
i letěše sěmo, i letěše tamo,
se dřeva na dřevo se svojím holubcem
s holubcem spáváše na jednej větvici.
Vzradova sě děva se svojím junošú,
chodi sěmo tamo, vezdě kamo zechtě;
s zmilitkem spáváše na jednom ložici.

1) podviže pozdvihl. 2) ženi žeň. 3) sieniú od sieň síň, sál. 4) věza vězal, u vězení držel.

Jelen. *)

Běhával jelen po horách,
po vlasti poskakoval,
po horách, po dolinách,
krásné parohy nosil.
Krásnýma parohama
hustý les prorážel,
po lese skákával
hbitými nohami.
Ajta jinoch po horách chodíval,
dolinami chodíval v lité boje,
hrdou braň [1] na sobě nosíval,
zbraní mocnou rozrážel vrahům shluky.
Není už jinocha v horách!
Podskočil naň zde lstivě litý vrah;
zaměšil zraky zlobou zapoleny,
uderil těžkým mlatem v prsi, —
zevzněli [3] smutně žalostní lesi; —
vyrazil z jinocha duši, dušici!
Ta vyletěla pěkným táhlým hrdlem,
z hrdla krásnýma rtoma.
Aj tu leží, teplá krev
za dušicí teče za odletlou:
syrá země vřelou krev pije.
Byloť v každé děvě po žalném srdečku.
Leží jinoch v chladné zemi,
na jinochu roste dubec, dub,
rozkládá se v suky šíř a šíř.
Přicházíva jelen s krásnýma rohama,
skáče na nožicích ručích,
vzhůru v listí napíná táhlé hrdlo.
Sletujou se tlupy bystrých krahulcův,
ze všeho lesa sem na ten dub;
pokrakujou na dubě všickni:
„padl jinoch zlobou vraha!"
Jinocha plakaly vše děvy.

1) braň zbraň. 2) zevzněli zavzněli.

---

*) *Básník oplakává smrt statečného jinocha, jenž v krutých bojech nepřátelské shluky mocnou rukou rozrážel, až jej nepřítel lstivě mlatem zabil.*

Kytice.

Věje větříček s kniežeckých lesóv;
běže zmilitka ku potoku,
nabiera vody v kovaná vědra.

Po vodě k děvě kytice plyje,
kytice vonná z viol a róží.

I je sě [1] děva kyticu lovit,
spade, ach! spade v chladnú vodicu.

Kdabych věděla, kytice krásná,
kto tebe v kyprú zemicu sáze,
tomu bych dala prstének zlatý.

Kdabych věděla, kytice krásná,
kto tebe lýkem hebúčkým sváza,
tomu bych dala jehlicu s vlasóv.

Kdabych věděla, kytice krásná,
kto tě po chladnej vodici pusti,
tomu bych dala vienek svój s hlavy.

1) je sě jala se.

Jahody.

Jde má milá na jahody,
na zelená borka,
zadřeše si ostré trnie
v bělitkú nožicu.
Nemože moje zmilitka
na nožicu vstúpiti.

Ach ty trnie, ostré trnie,
čema si bol zdělo? [1]
Za to budeš ostré trnie
z borek vymýtěno.

Požđi [2] milá v pochládečce,
v zeleně borečce;
jáz doběhu na palúček
po koniečok bielý.

Konieček sě na palúce
v hustěj trávě pase;
moje milá v pochládečce,
na milého ždaje.
Je sě milá žalovati
po tichúnku v borce.
„Ach, če řekne moje máti?
jáz neščastná roba! [3]
„Vezdy mi řiekáše máti:
„„chovaj sě junoší!““
„Čemu sě junoší chovati,
kdaž sú dobří ludie?“
I přijedech na koniečce
jako sniežek bielém,
skočich s koně, viežech na suk
za střiebrnú uzdu.
Objech [4] děvče, přižech k srdcu,
i celovach usta;
i zabude [5] krásná děva
v nožici bolný trn.
Laskachom sě, milovachom,
slunce na záchodě.
„Pojeď, milý ruče domóv.
sluněčko nám zajde!“
Vskočich ruče na koniеček,
jako sniežek bielý,
i vzech [6] zmilitku v náručie,
otjedech s niú domóv.

1) zdělo udělalo. 2) poždi počkej. 3) roba holka dospělá k práci spůsobilá. Hanáci, Slováci a Valaši až podnes každému děvčeti roba říkají. 4) objech objal. 5) zabude zapomene. 6) vzech vzal.

Róže.

Ach ty róže, krásná róže!
čemu's raně rozkvetla?
rozkvetavši pomrzla?
pomrzavši usvědla?
usvědevši opadla?

Večer sěděch, dlúho sěděch,
do kuropěnie sěděch,
nic doždati [1] nemožech,
vše dřezby [2] lúčky sežech: [3]

Usnuch, snieše mi sě ve sně,
jako by mně nebožce [4]
na pravej ruce z prsta
svlekl sě zlatý prstének,
smekl sě drahý kamének.
Kamének nenadidech [5]
zmilitka sě nedoždech.

1) doždati dočkati. 2) dřezhy třísky. 3) sežech sežehla jsem, spálila jsem. 4) nebožce nebohé, ubohé. 5) nenadidech nenašla jsem.

Zezhulice.

V šírém poli dubec stojí,
na dubci zezhulice.
Zakukáše, zaplakáše,
že nenie vezdy jaro.

Kakby zrálo žítko v poli,
by vezdy jaro bylo?
kakby zrálo jablko v sadě,
by vezdy léto bylo?

Kakby mrzly klasy v stoze,
by vezdy jeseň byla?
Kakby děvě těžko bylo,
by vezdy sama byla?

Opuščena.

Ach vy lesi, tmaví lesi,
lesi Miletinští!
Čemu vy sě zelenáte
v zimě, letě rovno?
Ráda bych jáz neplakala,
nemútila srdce:
a řekněte dobří ludie,
ktoby neplakal zdě?
Kdě mój otčík, otčík milý? —
Zahřeben v rovečce.
Kdě moje máti, dobrá máti!

Travka na niej roste.
Ni mi bratra, ni mi sestry —
junošu mi vzechu.

Skřivánek.

Pleje děva konopě
u panského sada,
pytá sě jiej skřivánek
proč je žalostiva.
Kakbych mohla rada býti?
malitký skřivánče!
otvedechu zmilitka
u kamenný hrádek.
Kdybych perce iměla,
písala bych lístek;
ty, malitký skřivánče,
ty by s niem tam letial.
Nenie perce, nenie blánky,
bych písala lístek;
pozdravuj drahého pěniem,
že zdě hořem nyju!

Zakrakoce v hradě vr(an) . .

Rukopis Zelenohorský.

Sněm. *)

. . . .

však [1] ot svej čeledi vojevodí,
mužie pašú [2] ženy ruby [3] strojá,
i umre-li glava čeledina,
děti vše tu zbožiem v jedno vladú,
vládyku si z roda vyberúce,
ký plezně-dle [4] v sněmy slavny chodí,
chodí s kmetmi, lechy, vládykami.
Vstachu kmeté, lesi i vládyky,
pochválichu pravdu po zákonu.

1) však všaký. 2) pašú orají. 3) ruby šaty. 4) plezně-dle od plezeň plzeň užitek.

Lubušin súd. **)

Aj Vletavo, če mútiši [1] vodu,
če mútiši vodu střěbropěnu?
za tě lutá rozvlajáše [2] búra
sesypavši tuču [3] šíra neba,

---

*) Jest pouhý toliko úryvek.

**) *Básník vypravuje, kterak dva bratři, synové Klenovi a potomkové Tetvy syna Popelova, jenž s Čechem do naší vlasti byli přišel, Chrudoš a Stiaglav o dědictví otcovské se svadili. Měliť pak ti bratři sestru, kteráž byla v družině Libušině, a ta kněžnu poprosila, aby při bratrův rozsoudila.* — Nejprvé ptá se pěvec Vltavy, proč kali vodu stříbropěnou? Jak bych neměla kaliti vodu, odpovídá Vltava, když dva rodní bratři mezi sebou krutě se vadí, litý Chrudoš na Otavě, chrabrý Stiaglav na Radbuze, oba bratři, oba Klenovcové,

oplakavši glavy gor zelených,
vyplakavši zlatopieskú glínu?
„Kako bych jáz vody nemútila,
kegdy sě vadita rodná bratry,
rodná bratry o dědiny otnie.
Vadita sě kruto mezu sobú,
lutý Chrudoš na Otavě krivě,
na Otavě krivě zlatonosně,
Stiaglav chraber na Radbuzě chladně:
oba bratry, oba Klenovica,
roda stara Tetvy Popelova,
jenže pride s pleky Čechovými
v sie-že žirné [4] vlasti přěs tri rěky."
Priletěše družná vlastovica,
priletěše ot Otavy krivy;
sěde na okence rozložito
v Lubušině otně zlatě siedle,
siedle otně, světě Vyšegradě;
běduje i naríkaje mutno.
Když sie slyše jejú rodná sestra,
rodná sestra v Lubušině dvorě,
sprosi kněžnu utr [5] Vyšegradě,
na popravu [6] ustaviti pravdu,
i pognati bratry jeja oba,
i súditi jima po zákonu.
Káže kněžna vypraviti posly:
po Svatoslav od Lubice bielé,
iděže jsú dúbraviny unie,
po Lutobor s Dobroslavska chlemca,

---

starého rodu Tetvy Popelova, jenž přišel s Čechem do žirné vlasti přes tři řeky. Přiletěla vlašťovica od Otavy a sedla si na okno v Libušině sídle, bědujíc a naříkajíc velmi. Uslyševše ji rodná její sestra, prosí kněžnu, aby na popravu ustavila pravdu, a oba bratry k soudu pohnala. I vypravila kněžna posly pro Svatoslava, Litobora, Ratibora, Radovana, Jarožíra, Střezibora, Samoroda a pro ostatní kmety, lechy i vládyky a také pro Chrudoše a Stiaglava. Když se byli lechové a vládykové sešli, každý postavil se dle svého stáří a kněžna v bílém rouše na otcovské sídlo sněmovní. Blíže ní dvě věhlasné děvy věstbám vyučeny, u jedné jsou pravodatné desky, u druhé křivdy kárající meč, proti nim právo zvěstující oheň a pod nima svatocudná voda. Kněžna praví, že po zákonu bohův, buďto oba statkem společně mají vlásti, aneb stejným dílem oň se rozděliti. Po úradě kmetův Lutobor dí ku kněžně, že výrok její přijat jest, nechť jen sbírá hlasy v národě. Na to děvy hlasy sbírají do posvátné nádoby. Radovan pak spočítav hlasy, ohlašuje národu rozsudek v ta slova, že oběma společně statkem jest vlásti. I vstane Chrudoš plň hněvu a zuřivosti a tato slova dí: „Běda mužům, jimž žena poroučí, muži sluší, aby nad muži vládl, dědictví po otci dle práva prvorozenci patří." Na to stěžuje si kněžna kmetům a nechce déle vládnouti. Konečně Ratibor praví, že není chvalno v Němcich hledati práva, neboť v Čechách jest právo po zákonu svatém, kteréž sem přinesli otcové naši.

idě-že Orlicu Labe pije,
po Ratibor ot gor Krekoňoší,
idě-že Trut pogubi saň lutu,
po Radovan ot Kamena mosta,
po Jarožir od Bred vletorěčných,
po Strězibor ot Sázavy ladny,
po Samorod se Mže strěbronosné,
po vše kmety, lechy i vládyky,
i po Chrudoš i po Stiaglav bratry.
rozvaděma o dědiny otnie.
Kda sě sněchu lesi i vladyky
v Vyšegradě (v Lubošině siedle);
prokní [7] stúpi rozenia-dle svégo,
stúpi na stól oteň v slavně sněmě.
Dvě věglasně děvě (vystúpistě)
vyučeně věščbám vítězovým.
U jednej jsú desky pravdodatné,
u vterej meč krivdy kárajúcí.
Protiv ima plamen pravdozvěsten,
i pod nima svatocudná voda.
Poče kněžna s otnia zlata stola:
„Moji kmeté, lesi i vládyky!
se bratroma rozrěšite pravdu,
jaže vadita se o dědiny,
o dědiny otnie mezu sobú.
Po zákonu věkožizných bogóv
budeta ima oba v jedno vlásti,
či sě rozdělita rovnú měrú.
Moji kmeté, lesi i vládyky,
rozrěšite moje výpovědi,
budetě-li u vás po rozumu.
Nebudetě-l' u vás po rozumu
ustavite ima nový nález,
kýby smieril rozvaděná bratry."
Klaněchu sě lesi i vládyky,
i počechu ticho govoriti,
govoriti ticho mezu sobú,
i chváliti výpovědi jejé.
Vsta Lutobor s Dobroslavska chlemca,
je sě tako slovo govoriti:
„Slavná kněžno s otnia zlata stola!
výpovědi tvoje rozmyslechom,
seber glasy po národu svému."
I sebrastě glasy děvě súdně,
zbierastě je u osudie svaté,
i dastě je lechom provolati.
Vsta Radovan ot Kamena mosta,
je sě glasy číslem pręgledati,

i věčinu provolati v národ,
v národ k rozsúzeniu na sněm sboren.
„Oba rodná bratry Klenovica,
roda stara Tetvy Popelova,
jen-že pride s pleky [9] s Čechovými
v sie-že žirné vlasti prěs tri rěky,
smierita sě tako o dědiny:
Budeta im oba v jedno vlásti.“
Vstanu Chrudoš ot Otavy krivy,
žleč sě jemu rozli po utrobě,
trasechu sě lutostiú vši údi;
máchnu rukú, zarve jarým turem:
„Gorě ptencem, [10] k nim-že zmija vnori [11]
gorě mužem, im-že žena vlade!
Mužu vlásti mužem zapodobno,
prevencu [12] dědinu dáti pravda.“
Vsta Lubuša s otnia zlata stola:
vece: „Kmeté, lesi i vládyky!
slyšeste zdě poganěnie moje;
suďte sami po zákonu pravdu.
U nebudu vám súditi svády.
Volte muže mezu sobú rovna,
kýby vládl vám po železu (krutu).
Děvčie ruka na vy [13] k vládě slaba.“
Vsta Ratibor ot gor Krekonoší,
je sě tako slovo govoriti:
„Nechvalno nám v Němcech iskati pravdu;
u nás pravda zákonu svatu,
juže prinesechu otci naši
v sie-že (žirné vlasti prěs tři rěky.)“ . .

1. mútiši od mutiti kaliti. 2) rozvlájáše od rozvlajati rozvlniti. 3) tuča černý mrak. 4) žirné od žirný tučný, úrodný. 5) utr vnitř, vnitřku. 6) poprava soud, pravomocnost. 7) prokní každý. 8) rize dlouhé roucho. 9) pleky pluky. 10) Gorě ptencem hoře ptáčkům 11) vnori uhnízdí. 12) prevencu prvorozenci. 13) vy vás.

Socha Zábojeva.

Překrásnou ozdobou Dvora Králové jest zajisté *socha Záboje*, na velké kašně na náměstí postavená. Utěšený pohled poskytuje tato mohútná postava na skále stojícího Záboje, který pravou rukou o štít se podpíraje, levicí zvučné varito vřele k svému srdci tiskne a zasmušilým okem v dálku hledí; v zadu u jeho nohou leží lev co znak síly a udatnosti. Ze skály, na níž Záboj stojí, prýští se ze tří stran voda; u každého výtoku nachází se symbol na vodu vztah mající a sice: *labuť*, značící *čistotu*, had co symbol *zdraví* a konečně *kostka*, značící stálost. Pod sochou jest do skály vtesáno jméno *Záboj* a něco níže slova z téže básně uvedená:

„Ty mluvi k nim oteckými slovy."

Tato důmyslná slova jsou z té příčiny zde uvedena, bychom neustáli mateřský jazyk pěstovati, tak aby stále naše národnost zkvétala. Krásná socha tato zhotovena jest z tvrdého pískovce od sochaře *Františka Wagnera*, rodáka Kralodvorského a vyučence zvěčnělého *Josefa Maxe*, nákladem várečních měšťanů; celá postava Záboje má přes 8 střevíců výšky a skála, na níž socha spočívá, jest 6 střevíců vysoká. Šťastnou myšlénkou nadchnut, volil *Wagner* látku k této soše hned z prvních řádků *básně Záboje a Slavoje* z rukopisu Kralodvorského:

„Z črna lesa vystupuje skála,
na skálu vystúpi silný Záboj,
obzírá krajiny na vše strany."

Výtečně rozluštil *Wagner* svou úlohu a zhotovil sochu, která se obmezuje pouze na malou část obyvatelstva, ale která má vliv na celý Český národ, neboť Zábojem zbudován pomník ku zvěčnění památky nalezení rukopisu Kralodvorského, tohoto neocenitelného pokladu Staročeského básnictví, pozůstatek to našich slavných praotců!

Nebude od místa, podáme-li sběh celé věci, jakož i podrobný popis slavnosti při odhalení sochy *Záboje.*

Dlouho cítila obec nutnou potřebu, aby se z velké kašny již zetlený a neúhledný kamený sloup, který k výtoku vody sloužil, odstranil, a jiným vhodnějším a času přiměřenějším předmětem nahradil. Právě toho času meškal v Dvoře Králové sochař *F. Wagner*; i učiněn mu od várečníků návrh, aby nějaký vhodný vzorek k témuž cíli zhotovil. Za nedlouho byl *Wagner* s malým vzorkem Záboje hotov a předložil jej výboru várečnickému s tím podotknutím, že za 1200 zl. stř. 14 střevíců vysoký pomník zhotoví. Cena tato zdála se býti mnohým várečníkům příliš veliká, kteří také byli naprosto proti tomu, aby se něco tak nákladného zhotoviti dalo; jiní však horliví mužové povstali a bojovali vší silou pro věc dobrou a krásnou. Teprv po rozličných odporech a několikerých poradách byla mezi várečníky a sochařem smlouva uzavřena, jemu vyhotovení sochy svěřeno a za ni 1200 zl. zaručeno.

Více nežli rok pracoval pilně *F. Wagner* se svým mladším bratrem *Antonínem,* taktéž sochařem, na soše, než úplně vyhotovena byla. Nyní se mohlo postavení a odhalení Záboje ustanoviti.

Příhodnější doba k odhalení sochy nemohla se naskytnout jako den 16. září 1857., právě v čtyřicátý rok nalezení rukopisu; tento den byl také pevně k odhalení ustanoven. Když se však stran postavení kolosalní sochy na kašnu vyjednávati počalo, povstal spor mezi várečníky a sochaři. Následkem této rozepře postavení sochy se opozdilo, tak že odhalení na den 29. září odloženo býti muselo. Teď se jednalo o to, aby se odhalení Záboje důstojným způsobem stalo; i činěny k tomu cíli potřebné přípravy. Především odeslána ve jménu sochařů a veškerého měšťanstva písemní prosba Václavu Hankovi, vyzývající jej, aby co nálezce rukopisu neopomenul k oslavení tak důležitého dne svou přítomností přispěti. Hanka však prosbu tu z neznámých příčin odepřel, tak že nebylo více naděje na jeho příchod. Jak velké bylo však překvapení, když slovútný nálezce rukopisu den před odhalením Záboje v 8 hodin večer do našeho starobylého města zavítal; letmo roznesla se tato radostná zvěsť po celém městě a neuplynula ani hodina, an již spolek *Jaroměřských* zpěváků, schválně ku slavnosti sem přibyvších, řízením jich výtečného ředitele *Jos. Hinka* před domem, kde Hanka ubytován byl, rázný sbor „Dlouho buď zdráv“ a více jiných písní zapěl, za kteroužto úctu Hanka co nejvřeleji poděkoval. Druhého dne na úsvitě ozývala se hlučná hudba, a k osmé hodině ranní bylo na náměstí tak živo jako v největší sváteční den; domácí lid, jakož i cizí hosté, jichž se byl valný počet sešel, po městě procházeli se, a stále ještě noví hosté přibývali; o deváté hodině se odebrali téměř všichni do chrámu Páně sv. Jana Křtitele, kde mše svatá zpívána jest. Při mši sv. hrál *Jos. Krejčí,* nynější ředitel konservatoře Pražské, na varhany, a zpívány jsou od Jaroměřských zpěváků ve spojení s Kralodvorským učitelstvem dva Staročeské chorály „Stvo-

řiteli, Bože milý,“ a „Svatý Vácslave, vejvodo České země“ a po mši svaté zapěli nejstarší Český chorál „Hospodine, pomiluj ny.“

Po ukončení mše sv. byli příchozí hosté u správce várečního *Kubského* vítáni, odkudž se po 10. hodině celý průvod k posud zahalené soše odebral.

Zde zapěli zpěváci řízením *J. Krejčího* jeho slavnostní kantátu k druhotinám p. biskupa Kralohradeckého, s textem k tomu cíli schvalně zhotoveným. Na to vystoupiv výtečný ředitel škol Kralodvorských *P. B. Landrok* na povýšené místo, vysvětlil původ slavnosti následující mistrnou řečí:

„Drazí rodáci! zblízka i zdálí, domácí i přespolní, odkudkoliv přicházíte k dnešní slavnosti naší, buďže ze sesterské *Jaroměře*, buď z pohraničného *Náchoda*, buď z královského *Hradce*, aneb i je-li tu koho ze staroslavné matky *Prahy*, vás všecky mile vítá město naše o slavnosti dnešní a zdejšinci všickni na přivítanou ruku vřele vám tisknou. Víte oč nám jde. Zamýšlímeť po čtyřidcíti letech po prvé důstojně oslaviti nalezení rukopisu Kralodvorského a to sice způsobem tím, že se dnes na památku toho nálezu přešťastného, *odhaliti má socha od zdejších bratří Wagnerovců nákladem várečného měšťanstva vzdělaná.*

Žeť nalezení rukopisu jmenovaného oslavy hodno a že velevýtečné zpěvy tyto z nejstarších dob našeho písemnictví Českého nás došlé, úctu naši vymáhají sobě, netřeba teprva dovozovati. Letopisové zajisté všech věků svědčí nám, že kde národ poněkud vzdělanější a pokročilejší, tamže i vzácné památky starověké se zvláštní šetrností a úctou chovány bývají.

Svědčí o této pravdě rozstavená po všech vlastech Evropských musea, do nichž s péčí velikou se sbírají a snášejí všeho druhu památky dávnověké nejinak, než co pokladové vzácní a co pozůstatky drahé, z časů někdy bývalých. Zdáť se nám zajisté, jakoby ono slovo písma: „Cti osobu starého a před šedivou hlavou povstaň!“ jakoby tato slova váhu a platnost svou měla nejen vzhledem osob letitých a vážných, však i vzhledem takovýchto pozůstatků z dávnověkosti na naše časy dochovaných.

A jestliže takové památky starožitné u všech všudy národů takové vážnosti a cti požívají; jestliže vzdělaní národové s pílí a snahou neomrzelou pátrají po památkách netoliko vlastenských ale i jinonárodních; jestliže na příklad tam *Angličan* s chloubou buduje si své *museum Egyptské*, tu zas *Bavor* obohacuje svou *galerii Řeckou*, jestliže z rumu na světlo se dobývají tu *propylea Athenská*, tam *mury Ninivitské*, aneb abychom nezabíhali do takové dálky; jestliže národovec *Německý* obětuje tisíce až i statisíců (vizme dom Kolínský nad Rýnem) na starobylé své památky stavební, malířské, básnické a jakého koliv jiného druhu památky dávnověké: což Čech neměl by sobě vážiti vlastních památek starověkých? Čech smělby pohrdnouti vzácnými těmi zbytky bývalé někdy cti a slávy své?

Mám za to, že nebude nedím snad odrodilce, ale surovce a necity takového, jenžtoby směl nevážiti si starověkých památek vlastenských a pohrdnouti jimi. Již pak rukopis Kralodvorský nad jiné vzácnější jest památkou z dávnověkosti České.

Přední křisitel a zárodník novějšího písemnictví Českého slavné paměti *Dobrovský* usoudil podle liter, že rukopis náš přepisován před pěti sty lety, skládán pak, zvláště v některých částech, mnohem dříve. Ai! tedy již staleté stáří oněch plodů básnických, které v sobě zahrnuje rukopis Kralodvorský, vymáhá sobě vážnost a úctu naši. Než mnohem ještě více vniterní cena rozmanitých těchto zpěvů hrdinských i milostných domáhá se spravedlivého uznání a všeobecné obliby naší. Přesnosť a lahoda, stručnost a jadrnost, rozmanitost a bohatství jazyka Českého jeví se v těchto skladbách nejdávnějších předků našich v takové dokonalosti, že již co do řeči rukopis Kralodvorský pokládati můžeme za stálý pomník svrchované krásy bývalého někdy jazyka Českého a za vzor a pravidlo novějšího našeho jazyka spisovního. — Uvážíme-li pak básnickou stránku zpěvů v rukopisu našem sebraných, ustrnouti musíme podivením nad touto něžností a prostotou, nad tou rozmanitostí a krásou nelíčenou, nad tou živostí a mnohdy i vznešenou velikostí myšlenek a obrazů, ježto se od prvního až do posledního zpěvu ve sbírce této před očima našima rozvíjejí. Než není v úmyslu mém rozebírati všeliké ty vnady a krásy rukopisu Kralodvorského, bych se neviděl snad komu, lichotiti městu, v kterémž nalezen byl neocenitelný tento poklad literatury naší. Na místě chvalořečí všech stůj zde, že rukopis Kralodvorský během 40 let jedenáctekrát již tiskem vydán, a bez mála do všech vzdělaných jazyků Evropských přeložen jest. Ai! jediné již podivuhodné toto rozšíření zpěvů těchto, v dějech písemnictví našeho neslýchané, jest nám postačitelným důkazem, žeť rukopis Kralodvorský velevzácným pozůstatkem dávnověkosti České, a že veškeren národ slušně honositi se může básnickým tímto plodem dávných předků svých.

Tudy však naléhá i povinnost, aby se nalezení básnického díla tak výtečného stálou jakousi památkou zasvětilo, a na všecken příští čas důstojně oslavilo. Čtyřidcet let jest tomu, co starosta literatury naší, slovútný bibliotekář Českého musea, *Váceslav Hanka*, jako sám vypravuje, roku 1817. na den sv. Ludmily v sklepení kostelní věže zdejší, přebíraje se v Žižkovských střelách, poklad tento našel. Na první pohled zdály se jemu to býti modlitby, Latinské ale jaká radost hnula srdcem jeho, an spatřil, že to České, a jak zrostala radost ta, když čím dále tím více výbornosti a příjemnosti nacházel. Rukopis ten byl na pergameně drobňoučkou literou psán. A politování hodno jestiť, že z celé sbírky, která druhdy nejméně z tří kněh musela záležeti, jedině dvanácte malých lístkův, a dva uzoučké proužky ostaly a na nás se dochovaly. Od té doby co písemní tento poklad přepodivným řízením Božím ve věži zdejšího chrámu nalezen byl, od té doby vzrostla a rozšířila se sláva rukopisu Kralodvorského po všech vlastech Evropských. I bylo se na-

díti, že národ Český jehož chloubou slušně nazývati se může rukopis Kralodvorský, se postará o důstojný pomník na ustálení památky vynalezení básnického díla tohoto. Však nestalo se dosud nic, čím by šťastný onen nález slušně se oslavil. I podnikla tedy část zdejšího měšťanstva ze zvláštního puzení to, k čemu po našem zdání zavázán byl celý národ. Ctný totiž sbor zdejších pánů várečních pod předsednictvím bývalého správce svého *p. Stuchlíka*, uvázal se ponuknutím dobromyslných rodáků zdejších *bratří Vagnerovců* v povinnost tu vlasteneckou, oslaviti nalezení rukopisu stálou památkou uměleckou, výtvorem totiž sochařským, představujícím některého z hrdin v rukopise Kralodvorském opěvaných. Odhodláno na vzdělání pomníku tohoto 1200 zl. stř. a obráno z hrdin a pěvců rukopisních „Záboje" za předmět sochařského výtvoru tohoto.

Mnozí z vážených posluchačů pokrčí snad rameny jednak nad tím nepatrným nákladem jakby se zdálo na vzdělání pomníku takřka národního odhodlaným, jednak nad volbou předmětu vytvoření uměleckému obraného, a ledacos se namítne proti tomu i onomu. Než co se první závady týká, sluší povážiti, že peněžité síly zdejšího sboru várečního u porovnání s jměním várečním jiných měst Českých skrovné jsou a tudy peněžitý náklad na vzdělání pomníku tohoto vedený od samého toliko měšťanstva várečního, byť sám o sobě nepatrným se zdál, poměrně předce znamenitý jest, a vděčného uznání zasluhuje, tím více, anto vároční měšťanstvo obětí touto aspoň na několik let zbavilo se prostředků na opatření mnohých potřeb a oprav, jimiž důchod svůj zvýšiti a zvelebiti mohlo. Uvážíme-li posléz, jakož výše již připomenuto, že pomník, o jehož vzdělání sbor várečních měšťanů se postaral, není snad památkou zdejšímu městu postavenou, nýbrž pomníkem na oslavení nejstarobylejšího v literatuře České díla básnického, pomníkem tedy *více národním* než městským, k jehožto vzdělání tudy po právu veškeren národ Český, nepak některá část měšťanstva zdejšího, přispívati měl; tedy nemůžeme leč vděčně uznati a velebiti obětivost oněch mužův, kteřížto na vzdor kolikerým nesnázím, bez pomucek cizých, bez příspěvků a sbírek sami o své toliko újmě vzdělání pomníku tohoto vlastenského podnikli.

Co se dotýče druhé námitky vzhledem na předmět sochařského vytvoření a provedení, uznáváme ovšem, že *Záboj*, kterého z hrdin rukopisních obráno k dotčenému účeli na pomník, doposud není osobou historicky opodstatněnou a dokázanou, mimo to že v hrdinské básni, kterážto Záboje opěvá, líčí se nám co zanícený, co obrana pohanstva a národní samostatnosti proti králi kterémus i křesťanskému a jinorodnímu. Než uvážíme-li proti tomu, že zde nestaví se pomník ani osobě jakési, ani zásadám jakýmsi buď náboženským buď politickým, nýbrž že zde vzdělán pomník na oslavu nejvzácnějšího našeho díla básnického ze starobylosti České; uvážíme-li dále, že hrdinský zpěv o Záboji jest jeden z nejstarobylejších celé sbírky rukopisní, *Záboj* pak že líčí se nám ne toliko co udatný

jakýsi rek, nýbrž, čeho zvláště vzhledem na účel pomníku tohoto šetřiti slušelo, co pěvec slavný, který zpíval „srdce k srdci jako Lumír, který slovy i pěním byl pohýbal Vyšehrad i vše vlasti:“ tuť zajisté nebude, coby se proti vzdělání pomníku tohoto se strany předmětu sochařského slušně namítnouti dalo, ano že na oslavu básnické a starobylé ceny rukopisu Kralodvorského vhodnějšího předmětu k provedení sochařskému nad Záboje v celém rukopise nenalezneme. A protož schvalujeme celé podniknutí toto vlastenecké a pokládáme pomník tento za povinnou daň vděčnosti a úcty k oněm starověkým pěvcům našim, jejichžto plody utěšené, básnické v rukopise složeny jsou.

Pročež i velebíme obětivost a vlastenské smýšlení oněch mužů, kteří o vzdělání pomníku tohoto péči i náklad vedli. Usmyslili sobě před nedavnem sousední národovci Němečtí v městě *Výmaru*, postaviti pomník dvěma nejvýtečnějším básnířům svým *Göthovi* a *Šilerovi*. I sbíráno k tomu účeli příspěvky po všech zemích Německých. Knížata a králové, stavové i lid přispívali a pomáhali k podniknutí tomu, veškeren národ vedl takřka náklad na postavení dotčeného sousoší Šilero-Göthovského.

Aj, zdeť před námi také pomník, pomník rovněž národní nepovědomým těm pěvcům rukopisu Kralodvorského vzdělaný. Avšak co tam králové a knížata, co tam veškeren takřka národ podnikl, to zde na se vzala a provedla část měšťanstva obětivého beze vší pomocí cizí. Protož záslušno, abych provolal: *Dík a Sláva vám mužové bratrských srdcí, kteří jste s obětivostí nevšední postarali se o to, aby starověcí ti a velevýteční pěvcové rukopisu našeho oslaveni byli pomníkem důstojným!*

Obětivost i vlasteneckou lásku vaši zajisté schválí i uzná veškeren národ Český; ušlechtilé podniknutí vaše bude pohnutkou odrůstajícímu potomstvu Vašemu, aby vážili sobě za příkladem vaším starobylých památek národních jazyka po svých otcích zděděného. *A však dík a sláva! voláme i vám Vagnerovci, dobromyslní rodáci naši, kteří jste prázdni vší zištnosti podlé s podobnou či větší snad ještě obětivostí než město samo ku vzdělání pomníku tohoto ruku svou i ducha svého propůjčili. Socha tato k jiným téhož druhu výtvorům uměleckým trudem vaším za nepatrný peníz vzdělaná není dílem placeným, jest to výtvor nezištného čistě uměleckého ducha, pomník tento, nalezení rukopisu Kralodvorského jest spolu pomníkem nevšední obětivosti, pomníkem vroucí lásky vaší vlastenské, a protož pokud socha tato zdobiti bude město naše, s chloubou a vděčností jmenováno bude vedle Záboje i jmeno vaše, jmeno důmyslných i spanilomyslných rodáků našich, bratří Vágnerovců.*

Již pak, oč jste dvě leta neomrzele pracovali, nechať se dokoná slavným odhalením sochy vaší; zjevte v slavném okamžení tomto zrakům našim, objevte rodnému městu svému, zjevte i národu veškerému Českému umělecký výtvor rukou svých i ducha svého, odhalte pomník obětivosti měšťanské a lásky vlastenecké, objevte nám pomník trvalý

nalezení jedné z nejstarších a nejutěšenějších památek rukopisu národu našeho, pomník nalezení Rukopisu Kralodvorského.“

Tu byla náhle rouška zahalující odňata a Záboj objevil se všem zrakům v celé své kráse.

P. Landrok pokračoval dále:

„My pak, rodáci drazí, provolejme z duše celé třikráte „Sláva.“ Nejprvé a především: Sláva! *oněm praotcům svým, jejichžto plody utěšené složeny jsou v rukopisu Kralodvorském.* Tyto nám nepovědomé výtečníky národu našeho nechať věnčí tento co daň vděčnosti. Druhé sláva ať zazní šťastnému nálezci tohoto pokladu národního, slovutnému *Václavu Hankovi!* Třetí pak Sláva nech ať se pronese nakladatelům a hotovitelům pomníku toho národního, *ctnému totiž sboru zdejších měšťanů várečních a sochařům našim bratřím Vágnerovcům.*“

Z veškerých úst účastníků ozvalo se po třikráte hlučné „Sláva,“ na to vystoupil *A. Tkadlec*, reální učitel Kralodvorský na místo, jež byl náš výtečný řečník opustil, a přečetl v Novočeském jazyku báseň „Záboj a Slavoj“ z rukopisu; nyní byly čteny výňatky, ve všech téměř jazycích, do nichž rukopis přeložen. Nejprvé četl nálezce rukopisu *Václav Hanka* v jazyku Staročeském a Polském, potom *Francesconi*, prof. universitní z Prahy, Vlaššky, Francouzky a Anglicky; *Kristian Štěpán*, profesor gymnasiální z Hradce Králové Horvatsky a Slovinsky, a konečně *P. Böhm* Německy. Mezi tím byla rozdávána všem zde shromážděným následující, příležitostná báseň *od Hanky*, ku památce odhalení sochy Záboje věnovaná.

Raduj se a plesej Dvore dávný,
  Radujte se vůkol dědiny!
Dnem památným jestiť nám den slavný,
  Den to šedých věkův hrdiny,

Jenž vypudil vrahy z naší země
A vítězstvím oslavil své plémě:
  Silou a vlídnosti vykonaným
  Vítězstvím v ty časy neslýchaným.

Zpěvem nejprvé při varytě zvučném
  Kojil smutek pádu vlasti své,
A rozohniv srdce v sboru hlučném,
  Veškero to plémě k boji zve.

A tu táhnou z lesa ukrytosti
Na ty vrahy, na nezvané hosti:
  Bylyť prudké boje, vzteklý chvat —
  A vše vzmohl jeho těžký mlat.

Takých činů více opěváno —
 Rozléhalť se v lidu jejich hlas —
Později však v nepamět to dáno,
 Pomaluť vše hubí žravý čas.

A ty zpěvy taký osud měly,
Že se skryly pod Žižkovy střely,
 Zpěvy plny síly, zvuku vděk
 Přespaly tu mnohý dlouhý věk.

Pod Žižkovy střely v pevné věži,
 V blízku požehnané svatyně:
A teď čtyřicátý rok nám běží,
 Co se objevily nevinně.

A Evropa už jich slávu hlásá,
A nad jejich výtečností jásá.
 Ty Záboji pak tu pevně stůj,
 A město k vlastenectví povzbuzuj!

Po přečtení výňatků rukopisu Kralodvorského, na němž všichni vřelého účastenství brali, byla zpívána vedením *J. Krejčího* kantata k čtyřicetileté slavnosti nalezení rukopisu Kralodvorského, slova *od Josefa Petery*, hudba *od J. Krejčího*. Konečně zavzněla ze všechněch úst národní hymna, kterou byla slavnost na náměstí ukončena, načež se hosté k slavnostní hostině odebrali.

Celá slavnost ukončila se společenským plesem ve velmi vkusně a vhodně ozdobeném sále. —

Směle můžeme tvrditi, že slavnost odhalení sochy Záboje byla za dob vlády Bachovy první slavností národní; milé bylo to podívání na tu směsici cizých i domácích, když se tak přátelsky k sobě měli co druh k druhu, co bratr k bratru; cítil v stísněných dobách těch zajisté každý, že jest synem jedné vlasti, že jest Čechem, ačkoliv tehdáž báti se musel cit ten slovy vyjevit!

———

*

Obsah.

Stránka

